

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ & ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ

Εκ του συγγράμματος «Ποινική Καταστολή»-Νέστωρ Ε. Κουράκης-Ε΄ Έκδοση (2009)

(Συγκριτικά με τη συνολική ύλη για την Εξεταστική Περίοδο του Φεβρουαρίου 2015, όπως έχει αναρτηθεί, δεν περιλαμβάνονται στο παρόν (οπότε πρέπει να συμβουλευτείτε σχετικά το σύγγραμμα), αφενός μεν το κεφάλαιο «VIII» ΤΑΣΕΙΣ & ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ (εντός ύλης είναι οι σελίδες 337 έως 396) αφετέρου δε ορισμένες αναπτύξεις των σελίδων 309-310 και 324-326, η παράλειψη των οποίων σημειώνεται και εντός του κειμένου με κόκκινη γραμματοσειρά).

➤ Εισαγωγή

1. Η Επιστήμη της Σωφρονιστικής

- ◆ Η Σωφρονιστική ως επιστήμη αναπτύσσεται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ως αποτέλεσμα της αναγωγής της στερητικής της ελευθερίας ποινής ως κύριας δημόσιας ποινής, υπό το φως του Διαφωτισμού, οπότε και αναζητήθηκε η καθιέρωση ποινών που να είναι σκληρές μόνο κατά το αναγκαίο μέτρο της πρόληψης νέων εγκλημάτων από τον ίδιο δράστη ή άλλους κοινωνούς και οι οποίες θα ενέχουν μεγάλη δυνατότητα κλιμάκωσης ανάλογα με τη βαρύτητα του εγκλήματος (μέχρι τότε δέσποζαν ως ποινές ο θάνατος και ο ακρωτηριασμός μελών του σώματος, ποινές που κατά κανόνα φέρουν το χαρακτήρα στυγνής ανταπόδοσης και εξόντωσης ή στιγματισμού του εγκληματία). Η Φυλακολογία, λοιπόν, γεννήθηκε ως απόρροια της ανάγκης για τη βαθύτερη μελέτη της λειτουργίας των στερητικών της ελευθερίας ποινών και του τρόπου έκτισής τους.
- ◆ **Το αντικείμενο της Σωφρονιστικής** εξελίχθηκε & διευρύνθηκε κατ' αντιστοιχία προς της εξέλιξη των μέσων ποινικής καταστολής, η οποία πραγματοποιήθηκε προς τις ακόλουθες τρεις κατευθύνσεις: (1) Διεύρυνση του περιεχομένου των ποινικών κυρώσεων, οι οποίες περιλαμβάνουν πλέον τόσο κύριες και παρεπόμενες ποινές (όπως κατεσχών η αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων), ως έκφραση ιδιαίτερης αποδοκιμασίας της έννομης τάξης προς το δράστη, όσο και μέτρα ασφαλείας, τα οποία απαγγέλλονται σε δράστες ποινικά ανεύθυνους ή και ποινικά υπεύθυνους, υποβλητέους όμως σε θεραπευτική αγωγή, ως αντίδραση της έννομης τάξης στην επικινδυνότητα της προσωπικότητάς τους. (2) Διεύρυνση του θεσμικού πλαισίου εντός του οποίου το Κράτος επιδεικνύει το ενδιαφέρον του για το δράστη: και όσοι εκτίουν την ποινή τους υπο καθεστώ ελευθερίας πρέπει να τυγχάνουν σωφρονιστικής μεταχείρισης. Τέλος, (3) διευρύνθηκε και ο σκοπός στον οποίο αποβλέπει η ποινή, αποκτώντας ανθρωπιστικότερο περιεχόμενο: εκτός της ανταπόδοσης και του καταναγκαστικού σωφρονισμού του δράστη ή και των λοιπών κοινωνών, επιδιώκεται πλέον η λήψη όλων των απαιτούμενων μέσων για την σταδιακή κοινωνική επανένταξη του δράστη, αλλά και η αποκατάσταση/αποζημίωση του θύματος. Αντιστοίχως, η Σωφρονιστική εξελίχθηκε **στην επιστήμη που ασχολείται με τη μεταχείριση του καταδικασθέντος και τη γενικότερη νομική του κατάσταση, αλλά και την (ορθή) εκτέλεση της ποινικής απόφασης γι' αυτόν, από την έκδοσή της μέχρι την επανένταξή του.**
- ◆ **Σχέση Σωφρονιστικής με τις άλλες Ποινικές Επιστήμες**: Η σχέση αυτή προσδιορίζεται από τη λειτουργία της κάθε επιστήμης στο πλαίσιο της Ποινικής Καταστολής, η οποία μπορεί να διακριθεί σε 3 επίπεδα: Στο νομοθετικό («απειλή της ποινής»), τον κύριο λόγο διαδραματίζει η αντεγκληματική πολιτική, η οποία ερευνά τους όρους θεσμοθέτησης ενός συστήματος ορθολογικών ποινικών κυρώσεων. Στο δικαστικό επίπεδο («κατάγνωση της ποινής») απαγγέλλονται οι θεσμοθετημένες ποινικές κυρώσεις, υπό τις ουσιαστικές & διαδικαστικές εγγυήσεις που εξασφαλίζουν στον κατηγορούμενο το Ποινικό Δίκαιο & η Ποινική Δικονομία. Τέλος, σε τρίτο επίπεδο, το Σωφρονιστικό

(«εκτέλεση της ποινής») προσδιορίζονται από τη Σωφρονιστική και το Σωφρονιστικό Δίκαιο, προκειμένου για συγκεκριμένους κανόνες δικαίου, οι όροι & προϋποθέσεις της έκτισης των απαγγελθέντων σε δικαστικό επίπεδο ποινικών κυρώσεων.

◆ **Το Σωφρονιστικό Δίκαιο** είναι συστηματικά ενταγμένο στο Διοικητικό Δίκαιο και διακρίνεται σε ουσιαστικό, δικονομικό και διοικητικό.

◆ **Εγκληματολογία:** Ερειδόμενη στην οντολογικής έννοια του εγκλήματος ως πραγματικού φαινομένου, η Εγκληματολογία υπαγορεύει τους επιβαλλόμενους τρόπους αντιμετώπισης του εγκληματικού φαινομένου τόσο στο νομοθέτη, όσο και στο δικαστή και τις σωφρονιστικές αρχές, συμβάλλοντας έτσι σε όλα τα επίπεδα της Ποινικής Καταστολής.

2. **Σκοπός & Λειτουργία της Ποινής: Τιμωρητική (απόλυτες θεωρίες) έναντι Προληπτικής Λειτουργίας (σχετικές θεωρίες):** Σχετικά παρατηρούνται δύο βασικές κατευθύνσεις/τάσεις μία προς το παρελθόν και μία προς το μέλλον:

◆ Στην πρώτη περίπτωση η ποινή λειτουργεί ως τιμωρία («Τιμωρητική Λειτουργία») για το ήδη τελεσθέν έγκλημα, με αυτή δε επιδιώκεται (α) η ανταπόδοση του κακού και (β) η αποκατάσταση της δικαιοσύνης και της κοινωνικής ηθικής που διασαλεύεται με το έγκλημα. Οι σχετικές με αυτήν την αντίληψη για την ποινή θεωρίες καλούνται «απόλυτες», αφού η ποινή λογίζεται ως συστατικό της ουσίας του εγκλήματος, ως αναγκαία συνέπεια του (άλλως ως ενστικτώδης αντίδραση σε αυτό, αυτού που πλήττεται ή και της κοινωνίας εν όλω)

◆ Στη δεύτερη περίπτωση η ποινή λειτουργεί ως προσπάθεια αποτροπής της τέλεσης νέων εγκλημάτων στο μέλλον είτε από τον ίδιο δράστη είτε από άλλους κοινωνούς. Λειτουργεί δε προληπτικά για το μέλλον και μάλιστα τόσο γενικοπροληπτικά («γενική πρόληψη») με τον εκφοβισμό, παραδειγματισμό και έμμεση διαπαιδαγώγηση των πολλών όσο και ειδικοπροληπτικά, με σκοπό δηλαδή την αποτροπή της τέλεσης νέων εγκλημάτων από τον ίδιο δράστη, δια του εκφοβισμού, της αχρήστευσης ή και της βελτίωσης του, ανάλογα με το εάν αυτός είναι ακίνδυνος, ανεπίδεκτος βελτίωσης ή βελτιώσιμος αντιστοίχως.

◆ Στο πλαίσιο της τιμωρητικής λειτουργίας το κέντρο βάρους πέφτει στην εγκληματική πράξη, η ποινή, άρα, διαμορφώνεται με βάση τη βαρύτητα αυτής, συνακόλουθα δε η ανταπόδοση για το διαπραχθέν έγκλημα είναι τυποποιημένη και ομοιόμορφη, χωρίς να λαμβάνεται υπόψιν ο βαθμός ενοχής και η επικινδυνότητα του συγκεκριμένου δράστη.

◆ Αντιθέτως, στην περίπτωση της προληπτικής λειτουργίας το ενδιαφέρον εντοπίζεται στο δράστη ή στους άλλους πιθανούς εγκληματίες, η ποινή, άρα διαμορφώνεται ανάλογα με την επικινδυνότητα του δράστη και το βαθμό της ανάγκης παραδειγματισμού των άλλων και, συνακόλουθα η ποινική μεταχείριση (και όχι «ανταπόδοση» εδώ) στηρίζεται στην εξατομίκευση της κύρωσης, εξαρτώμενη από τα είδη των εγκληματιών και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του καθενός.

◆ «Ενωτικές Θεωρίες»-Σύνθεση των λειτουργιών ανάλογα και με το στάδιο/επίπεδο της Ποινικής Καταστολής: Είναι προφανές ότι η απόλυτη εφαρμογή είτε της μίας είτε της άλλης θεωρίας περί του σκοπού και της λειτουργίας της ποινής οδηγεί σε αδικίες στην ποινική μεταχείριση. Η ανάγκη σύνθεσης τους οδήγησε στην διαμόρφωση των λεγόμενων «ενωτικών θεωριών». Έτσι, εύλογο είναι το αίτημα σύνθεσης τους ανάλογα και με τα ως άνω επίπεδα της Ποινικής Καταστολής. Έτσι, ειδικότερα,

- ο στο νομοθετικό επίπεδο, αυτό της ποινικής απειλής, η ποινή αναφέρεται γενικά και αφηρημένα για όλα τα μέλη της κοινωνίας (αν και προβλέπονται κατά κανόνα διατάξεις που εξασφαλίζουν την προσαρμογή της στις επί μέρους περιπτώσεις: πλαίσιο ποινής, αναγνώριση επιβαρυντικών & ελαφρυντικών περιστάσεων, θέσπιση ιδιαζουσών ποινών ή μέτρων ασφαλείας για ειδικές περιπτώσεις εγκληματιών κοκ).

- στο δικαστικό επίπεδο και μέσα στα οικεία νομοθετικά πλαίσια, επιδιώκεται αφενός μεν να καταδειχθεί στο κοινό η σοβαρότητα της εγκληματικής συμπεριφοράς και η αποδοκιμασία της από την έννομη τάξη, δια της κατάγνωσης της ποινής, αφετέρου δε να προσαρμοσθεί η ποινική κύρωση ή άλλων σωφρονιστικών θεσμών στην ιδιαίτερη προσωπικότητα κάθε εγκληματία
 - στο σωφρονιστικό επίπεδο, κατά την εκτέλεση δηλαδή της ποινής, προεξάρχει η ιδέα της κοινωνικής επανένταξης του δράστη, η ποινική δηλαδή μεταχείριση που θα αποτρέψει το συγκεκριμένο δράστη από την τέλεση νέων αξιοποιήσιμων πράξεων.
 - Διαμέσου της ενωτικής θεωρίας του «Roxin», γίνεται φανερό ότι η γενική πρόληψη κυριαρχεί στο νομοθετικό επίπεδο, η ειδική στο σωφρονιστικό, ενώ στο δικαστικό επίπεδο επιδιώκεται μία σύνθεση των δύο μορφών πρόληψης.
 - Και μέσα στο πλαίσιο αυτό λειτουργίας της ποινής, όμως, μπορεί να αξιοποιηθεί η ιδέα της ανταπόδοσης, όχι ως λόγου τιμώρησης πια, αλλά ως μέτρο, ως άκρο όριο, έως το οποίο επιτρέπεται να προχωρήσει η τιμώρηση ενός εγκληματία. Κατά απόδοση στην ελληνική της ωραίας φράσης του «Grotius»: δεν πρέπει να τιμωρούμε πέρα από αυτό που αξίζει κάποιος να πάθει (συναφές είναι εδώ το «Πρότυπο της Ανταποδοτικής Δικαιοσύνης».
3. **Η Εξατομίκευση της Ποινικής Κύρωσης:** Πρόκειται για προσαρμογή της ποινικής κύρωσης στις ιδιαιτερότητες της προσωπικότητας του κάθε εγκληματία, στοιχείο απαραίτητο για την πραγμάτωση του αιτήματος της πρόληψης της εγκληματικότητας και, κυρίως της υποτροπής.
- ◆ Η εξατομίκευση της ποινικής κύρωσης στα τρία επίπεδα της ποινικής καταστολής: Στο νομοθετικό επίπεδο η εξατομίκευση γίνεται με κατηγοριοποίηση των εγκληματιών ανάλογα με την πνευματική τους ανάπτυξη (ανήλικοι), την ψυχική τους υγεία (πχ οι ψυχικά νοσούντες του ΠΚ 34) και τον παροδικό/ευκαιριακό ή μη χαρακτήρα της πράξης τους (πχ καθ' έξη & κατ' επάγγελμα εγκληματίες). Στο δικαστικό επίπεδο η εξατομίκευση επιδιώκεται, όταν και στο μέτρο που το επιτρέπει ο νόμος, με την αναγνώριση ελαφρυντικών ή επιβαρυντικών περιστάσεων και, κυρίως, κατά την καταμέτρηση της ποινής, όπου λαμβάνονται υπόψιν ως κριτήρια η προσωπικότητα του δράστη και η συγκεκριμένη βαρύτητα της εγκληματικής πράξης. Στο σωφρονιστικό επίπεδο, όπου επιδιώκεται η κοινωνική επανένταξη, η εκπαίδευση/αγωγή και κάποτε η βελτίωση των κρατουμένων, ώστε να καταστούν νομοταγείς & χρήσιμοι πολίτες, η εξατομίκευση συντελείται δια της κατανομής των κρατουμένων σε σωφρονιστικά καταστήματα ή ιδρύματα που τους αρμόζουν και δια της υποβολής τους σε ειδική μεταχείριση, ανάλογα με την κατηγοριοποίησή τους με διάφορα κριτήρια.
4. **Στάδια Εξέλιξης των Ποινικών Μέσων & Μεθόδων: «Ηρωική», «Πολιτική», «Νομικιστική» και «Εξατομικευτική» αντίληψη για το έγκλημα:** Σε μία κοινωνία τα μέσα & οι μέθοδοι της ποινικής καταστολής ακολουθούν εξελικτικά ορισμένα στάδια:
- ◆ Η ηρωική αντίληψη: Εγκλήματα κατά της ζωής, της υγείας, της τιμής ή της περιουσίας χαρακτηρίζονται ως «ιδιωτικά αδικήματα» και διευθετούνται δυναμικά, ηρωικά μεταξύ των άμεσα ενδιαφερομένων. Είναι δηλαδή επιτρεπτή στον παθόντα ή και στους συγγενείς τους η άμεση και ανεξαρτήτως υπαιτιότητας και ικανότητας καταλογισμού του δράστη, αντεκδίκηση σε βάρος του τελευταίου ή των συγγενών του. Ως «εγκλήματα» χαρακτηρίζονται τα «κοινώς επικίνδυνα» δημόσια αδικήματα, τα οποία συνίστανται σε ορισμένες πράξεις που δημιουργούν κίνδυνο τη κοινότητας/πόλεως/κράτους από εξωτερικούς εχθρούς ή που μπορούν να προκαλέσουν την οργή της εκάστοτε λατρευόμενης θεότητας ή άλλων μεταφυσικών στοιχείων και τα οποία τιμωρούνται με δημόσια ποινή (επιβαλλόμενη από την Κοινότητα) –κυρίως θάνατο- εξιλαστικού χαρακτήρα, πάλι ανεξαρτήτως υπαιτιότητας ή ικανότητας καταλογισμού του δράστη.
 - ◆ Η πολιτική αντίληψη: Καλείται έτσι γιατί κατά το στάδιο αυτό ισχυροποιείται η θέση του αρχηγού της ομάδας. Εκκινώντας από τη διαπίστωση ότι η άμεση αντεκδίκηση αποβαίνει σε βάρος της κοινότητας εξασθενίζοντας την, επιχειρείται η διευθέτηση των ιδιωτικών αδικημάτων με ηπιότερα

μέσα, κυρίως δια της αρχής του γνωστού αξιώματος «οφθαλμός αντί οφθαλμού», που σημαίνει προ πάντων τον περιορισμό της άμετρης ποσοτικά και ποιοτικά αντεκδίκησης, σε μία ανταπόδοση ανάλογη προς το τελεσθέν έγκλημα, αλλά και με τη διάνοιξη της δυνατότητας χρηματικής αποζημίωσης του θύματος και την επιβολή προστίμου προς την ομάδα. Αυτή η εξέλιξη είναι που ισχυροποιεί τον αρχηγό της ομάδας, ο οποίος δρα ως διαμεσολαβητής και επιβλέπει την καταβολή των τιμημάτων, και οδηγεί σταδιακά στη συγκρότηση κεντρικής εξουσίας, στην εξάλειψη της ιδιωτικής αντεκδίκησης, τη «δημοσιοποίηση» των ποινικών μέσων (με αντίστοιχη ενδυνάμωση του θεσμού των προστίμων προς τον βασιλέα ή τους τοπικούς άρχοντες) και την εξασθένιση του θεσμού της αποζημίωσης του θύματος.

- ◆ Στο επόμενο στάδιο εξέλιξης των ποινικών μέσων & μεθόδων σε μία κοινωνία επικρατεί μία «νομικιστική» αντίληψη με κύρια την προσπάθεια (α) αποφυγής εκδίκησης αξιοποιώντας πράξεις με βάση νόμους μεταγενέστερους της συμπεριφοράς, (β) εκπόνησης & ψήφισης κωδικοποιημένων ποινικών νομοθετικών κειμένων, που αφενός να διατυπώνουν με ακρίβεια τα εγκλήματα και τις επαπειλούμενες για αυτά ποινικές και κυρώσεις και αφετέρου να εξασφαλίζουν στοιχειώδεις δικονομικές εγγυήσεις για την αξιολόγηση της πράξης και την τιμώρηση του δράστη, με βάση το βαθμό της ενοχής του, και τις τάσεις για (γ) περιστολή της δικαστικής αυθαιρεσίας στον ευαίσθητο χώρο του Ποινικού Δικαίου και (γ) για εξύψωση της αξίας του ανθρώπου (το στάδιο αυτό σφραγίζεται από τις έννοιες της νομιμότητας και της δίκαιης ανταπόδοσης).
- ◆ Ένα τέταρτο και τελευταίο στάδιο, το οποίο διαλεκτικά εναλλάσσεται με το προηγούμενο, κρατεί μία «εξατομικευτική» αντίληψη, η οποία φέρει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του νομοθέτη, του δικαστή και των οργάνων εκτέλεσης της ποινής τον ίδιο το δράστη της πράξης (όχι πια την ίδια την εγκληματική συμπεριφορά), με έμφαση την εξατομίκευση της ποινικής του μεταχείρισης και την κοινωνική του επανένταξη.

5. Προσδιοριστικοί Παράγοντες των Ποινικών Μέσων και Μεθόδων: Ομάδες Πίεσης – Κοινωνικές Δομές – Κοινωνικές Αντιλήψεις:

- ◆ Κατά την δίοδο της εξέλιξης των μέσων και μεθόδων Ποινικής Καταστολής από τα παραπάνω τέσσερα στάδια επιδρούν (ανασταλτικά, επιταχυντικά ή διαμορφωτικά) τα συμφέροντα τμημάτων της κοινωνίας, όπως αυτά εκφράζονται από «Ομάδες Πίεσης» ή μεμονωμένους υποστηρικτές, των λεγόμενων «εργολάβων της ηθικής».
- ◆ Σαφώς μεγαλύτερη επίδραση έχουν οι παράγοντες που σχετίζονται με τις εκάστοτε υπάρχουσες δομές τις κοινωνίας:
 - Πολιτικές δομές: Συνάφειες ανάμεσα στο είδος της ποινής & της μορφής διακυβέρνησης μίας χώρας. Έτσι, επί ισχυροποίησης μίας κεντρικής πολιτικής εξουσίας παρατηρείται μία ιδιαίτερη αυστηρότητα στην αντιμετώπιση των εγκληματιών είτε ως μέσον πειθούς προς τους πολίτες προκειμένου να της εμπιστευθούν τη διεύθυνση των διαφορών τους, μη καταφεύγοντας σε ιδιωτική αντεκδίκηση (κυρίως σε αναπτυσσόμενες κοινωνίες) είτε ως μέσον απολύτου ελέγχου (ιδίως σε εξελιγμένες κοινωνίες με απολυταρχικά καθεστώτα), δια του εκφοβισμού, οποιασδήποτε δραστηριότητας.
 - Οικονομικές Δομές: Ανάλογα με την ανάγκη που υπάρχει «σε εργατικά χέρια», όπως και σε περιόδους ανατίμησης της ανθρώπινης ζωής αποφεύγονται οι εξοντωτικές ποινές και προκρίνεται η επιλογή μέσων ποινικής καταστολής που δεν εξασθενούν την ομάδα και ει δυνατόν παραγωγικών. Μπορεί ακόμη να υποστηριχθεί ότι ορισμένα είδη ποινών ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες βαθμίδες οικονομικής εξέλιξης και δομής (πχ η υποδούλωση προϋποθέτει αναπτυσσόμενο δουλεμπόριο, η εξορία την ύπαρξη αποικιών ή άλλων ελεύθερων εδαφών, το πρόστιμο οικονομική ρευστότητα). Ως χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τέτοιας αλληλεξάρτησης μεταξύ οικονομικών δομών και του είδους και της έκτασης των απειλούμενων-επιβαλλόμενων ποινικών κυρώσεων είναι η λεγόμενη «ποινή της

γαλέρας», η οποία θεσπίσθηκε κατά την περίοδο των θαλασσοκρατιών ως οργανωμένη προσπάθεια επάνδρωσης των πολεμικών πλοίων των ισχυρών κρατών.

- ο Πολιτιστικοί Παράγοντες: Θρησκευτικοί, Ιδεολογικοί κλπ παράγοντες αλλά και οι γενικότερες αντιλήψεις της κάθε κοινωνίας και της επιστημονικής κοινότητας ως προς τον τρόπο ζωής, την αντιμετώπιση τρεχόντων προβλημάτων και τα προστατευτέα έννομα αγαθά επιδρούν στη διαμόρφωση των μέσων ποινικής καταστολής, ιδίως δε στο ύψος των ποινικών κυρώσεων ανάλογα με την ιεράρχηση των κοινωνικών αγαθών. Οι γενικότερες, τέλος, αντιλήψεις μίας κοινωνίας επιδρούν και στο είδος και το σκοπό των ποινικών κυρώσεων που επιβάλλονται (σε κοινωνίες με ανεπτυγμένη τη θρησκευτική συνείδηση επιβάλλεται ως ποινή ο εγκλεισμός σε μοναστήρι, ενώ η ανάπτυξη σε μία κοινωνία έντονης κοινωνικής συνείδησης και συμμετοχής του πολίτη στα κενά, καθιστά οδυνηρή ποινή την αποστέρηση του των πολιτικών δικαιωμάτων)

6. Τάσεις Ποινικής Καταστολής: Μέσα στο νέο περιβάλλον που δημιουργεί η αλληλεπίδραση πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών παραγόντων στα σύγχρονα Κράτη, η ποινική καταστολή κινείται σωρευτικά ή εναλλακτικά γύρω από τις ακόλουθες τέσσερις τάσεις: (1) Τιμωρητική (αυστηρότητα και μεγαλύτερη προσφυγή στο θεσμό της φυλάκισης, στοιχείων δια των οποίων επιζητείται η εξουδετέρωση του εγκληματία και η αποτροπή νέων εγκλημάτων), (2) Διοικητική Διαχειριστική (ενδιαφέρεται για το πλήθος των σωφρονιστικών πληθυσμών και λειτουργεί επί τη βάσει κόστους-οφέλους), (3) Προοδευτική (όπου το βάρος πέφτει στα υποκείμενα της ποινικής καταστολής, τη διασφάλιση των δικαιωμάτων τους και τη διάγνωση και ικανοποίηση των αναγκών τους δια της τηρήσεως στοιχειωδών εγγυήσεων) και, τέλος, (4) Αποκαταστατική (με επικέντρωση του ενδιαφέροντος στο θύμα του εγκλήματος και την αποκατάσταση του)

➤ Η Ποινική Καταστολή στην Αρχαία Ελλάδα (Προσοχή για εξετάσεις)!

1. Γενικά παρατηρείται η τυπική εξέλιξη από το στάδιο της άμετρης αντεκδίκησης για τα ιδιωτικά αδικήματα προς τη σταδιακή «ελαστικοποίηση» των ποινικών κυρώσεων και τη «δημοσιοποίηση» των μέσων ποινικής καταστολής.
- ◆ Σε ένα πρώτο στάδιο, σε μία απώτερη «ηρωική εποχή» η διευθέτηση των ιδιωτικών διαφορών, συμπεριλαμβανομένου και του φόνου, ήταν υπόθεση των εμπλεκόμενων μερών, όπου ο παθών ή οι συγγενείς του ή οι πολιτικοί του φίλοι μπορούσαν (α) να ανταποδώσουν τη βλάβη, (β) να οδηγήσουν το θύτη σε αυτοεξορία ή (γ) να συνδιαλλάγουν μαζί του έναντι χρηματικού ανταλλάγματος, της ποινής (εάν ο αδιοκπραγήςας ισχυριζόταν ότι έχει καταβάλει την ποινή και ο βλαβείς το αμφισβητούσε, η αμφισβήτηση επιλυόταν από έγκριτους άντρες –τους γέροντες- που λειτουργούσαν ως διαιτητές-μία τέτοια απεικόνιση περιγράφει ο Όμηρος ότι είχε η ασπίδα του Αχιλλέα).
- ◆ Σε ένα δεύτερο στάδιο, η δημιουργία των πόλεων-κρατών και η ανάπτυξη κοινής συνείδησης στους πολίτες για την πολιτική τους οντότητα επιτρέπει την ισχυροποίηση της θέσης των αρχόντων, των οποίων η αρμοδιότητα αρχίζει από διαιτητική να τρέπεται σε καθοριστική (νομοθετική, δικαστική & εκτελεστική). Η εμπέδωση της εξουσίας αυτής και των νομοθετικών κωδικοποιήσεων που έγιναν στην Ελλάδα τον 7^ο π.Χ. αιώνα δεν ήταν καθόλου εύκολη και ως εκ τούτου ενισχύεται δια (α) της αναφοράς στη προέλευση τους από κάποια θεότητα, (β) της θέσης εμποδίων στην μεταβολή τους, κυρίως της κεφαλικής ποινής του προτείνοντος και (γ) της καθιέρωσης της «αρχής της ταυτοπάθειας» («οφθαλμός αντί οφθαλμού») που μείωσε μεν την αντεκδίκηση, κατέστησε όμως ιδιαίτερα σκληρούς τους νόμους.
- ◆ Σε ένα τρίτο στάδιο, συντελείται η μετατόπιση της νομοθετικής και δικαστικής από τους άρχοντες σε ευρύτερα λαϊκά στρώματα. Με τη νομοθεσία του Σόλωνα συγκροτείται η Ηλιαία, λαϊκό δικαστηρίου αστικής και ποινικής αρμοδιότητας, με αρμοδιότητα εκδίκησης τελεσιδίκως εφέσεων κατά των

αποφάσεων των αρχόντων και άλλων δημόσιων λειτουργών και αναγνωρίζεται το δικαίωμα κάθε ελεύθερου πολική να υποβάλλει μήνυση για την τέλεση αξιοποιώνων πράξεων. Αργότερα, επί Κλεισθένη και Εφιάλτη, Αθηναίων πολιτικών περιστέλλονται σημαντικά οι δικαστικές αρμοδιότητες των αριστοκρατικών οργάνων του Αρείου Πάγου και των Δικαστηρίων των Εφετών και ο μεγαλύτερος όγκος των υποθέσεων σωρεύεται στην Ηλιαία. Το λαϊκό δικαστήριο δικάζει πλέον οριστικά και τελεσίδικα και οι άρχοντες περιορίζονται στην «Ηγενομία» του δικαστηρίου (προετοιμασία, προεδρία και εκτέλεση αποφάσεων).

2. Δημόσια και Ιδιωτικά Αδικήματα στην αθηναϊκή πολιτεία:

- ◆ Η δικαστική ενέργεια για την εκδίκαση ιδιωτικών αδικημάτων καλείται «δίκη» (κατ' *έγκληση* *διωκόμενα εγκλήματα με σημερινή ορολογία*), ενώ η ενέργεια για την εκδίκαση δημοσίων αδικημάτων «γραφή» (*αυτεπαγγέλτως διωκόμενα με τα σημερινά δεδομένα*).
 - ◆ Δημόσια αδικήματα θεωρούνται αυτά που βλάπτουν το κοινωνικό σύνολο, όπως κατεχοχήν η προδοσία ή λιποταξία και η κατάχρηση δημοσίου χρήματος, αλλά και η ασέβεια (για ασέβεια κατηγορήθηκαν αρκετοί επιφανείς Αθηναίοι μεταξύ των οποίων και οι Σωκράτης, Περικλής). Άλλες γνωστές περιπτώσεις δημοσίων αδικημάτων αποτελούν η κακομεταχείριση ορφανών, η αποπλάνηση ελεύθερης γυναίκας, ορισμένες μορφές κλοπής, καθώς επίσης και η «ύβρις» και η πρόταση θέσπισης παράνομων νόμων.
 - ◆ Μία πράξη μπορούσε να επισύρει περισσότερες ποινικές κατηγορίες.
 - ◆ Από δικονομικής σκοπιάς, ουσιώδης είναι η διαφορά των συνεπειών έγερσης μίας «δίκης» και μίας γραφής». Στην πρώτη περίπτωση προκαταβάλλοντας απλώς τα λεγόμενα «πρυτανεία» (έξοδα της δίκης δυσανάλογα με το αντικείμενο της διαφοράς σε περίπτωση ανυπόστατης εισαγωγής υπόθεσης), τα οποία ελάμβανε μαζί με την διεκδικούμενη αποζημίωση ο νικητής διάδικος. Στην περίπτωση των δημοσίων αδικημάτων ο κατηγορος κατέβαλλε μεν και αυτός μία «δικαστική παράσταση», εάν όμως δεν επέμενε στη διεξαγωγή της δίκης ή εάν δεν συγκέντρωνε το 1/5 των ψήφων των δικαστών, υποχρεώνονταν να καταβάλλει υψηλό χρηματικό πρόστιμο και, επιπλέον, του αφαιρούνταν το δικαίωμα να διεξάγει ανάλογες διαδικαστικές πράξεις στο μέλλον (μερική ατιμία).
3. **Ποινικές Κυρώσεις στη Αθηναϊκή Πολιτεία:** Ανάλογα με το εάν οι συνέπειες, που συνεπαγόταν η νίκη του κατηγορού στο δικαστικό αγώνα για δημόσιο αδίκημα, προσδιορίζονταν απευθείας από γενικούς ή ειδικούς κανόνες δικαίου ή προσδιορίζονταν από το Δικαστήριο επί τη βάση των προτάσεων του κατηγορού και των αντιπροτάσεων του κατηγορουμένου για τη δέουσα κύρωση («τιμήςσεως» και «αντιτίμήςσεως») ο δικαστικός αγώνας καλείται αντίστοιχα «ατίμητος» ή «τιμητός». Οι κύριες ποινές διακρίνονται σε αυτές που θίγουν το πρόσωπο και σε αυτές που θίγουν την περιουσία του καταδικαζόμενου και είναι κυρίως:
- ◆ **Θανατική Ποινή:** Εκτελείται, κυρίως, με κατακρήμνιση σε βάραθρο, με πρόσδεση ή κάρφωμα σε αναρτημένη σανίδα και με τη χρήση του δηλητηρίου από το φυτό κώνειο.
 - ◆ **Εξορία:** Ως ποινή αντικαθιστούσε συχνά τη θανατική (πχ σε περίπτωση εκούσιου φόνου), ως ηπιότερη κύρωση εάν ο κατηγορούμενος «έφευγε» από την πόλη πριν την αντίκρουση του κατηγορού του. Επιβαλλόταν επίσης, ως «**αιεφυγία**» λ.χ. επί πολιτικών αδικημάτων και σήμαινε την πλήρη στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων και περιουσίας και την απομάκρυνση από οικογένεια και φίλους.
 - ◆ Ως εξορία δεν πρέπει πάντως να λογίζεται ο «**οστρακισμός**» που συνίστατο στην προσωρινή απομάκρυνση από την πόλη του δράστη ακούσιο φόνου.
 - ◆ «**Ατιμία**»: Αρχικά ταυτόσημη με την εξορία, δίδοντας μάλιστα σε οποιονδήποτε το δικαίωμα να σκοτώσει τον άτιμο ή να διαρπάξει την περιουσία του, η ατιμία απέκτησε αργότερα ηπιότερο χαρακτήρα, επιβαλλόταν μόνο σε ελεύθερους πολίτες, και σήμαινε τη στέρηση του «ατίμου» από τα προνόμια της Αθηναϊκής Πολιτείας (προσέλευση σε ναούς και αγορά, ενεργητική συμμετοχή στη Βουλή και στα Δικαστήρια), κυρίως δε στέρηση της δυνατότητας έγερσης κατηγορίας για

αδικήματα που είχε υποστεί ο ίδιος (εάν και του επιτρεπόταν η παράσταση μέσω φίλων του). Ο «άτιμος» μπορούσε πάντως να έχει περιουσία, να πληρώνει φόρους και να μετέχει στις ένοπλες δυνάμεις της πόλης.

- ◆ Η παράβαση πάντως των περιοριστικών όρων της εξορίας, «αειφυγίας» ή ατιμίας επέσυρε, εφόσον καταγγελλόταν, τη θανατική ποινή.
- ◆ **Χρηματικές Ποινές:** Αποτελούσαν τη συνηθέστερη κύρωση. Το επιβαλλόμενο πρόστιμο ανήκε στο Δημόσιο Ταμείο και χρησιμοποιούνταν για την πληρωμή του δικαστικού μισθού και σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις δημοσίων αδικημάτων, ως αμοιβή του νικητή κατηγορού. Επί αδυναμίας πληρωμής επιβάλλονταν οι κυρώσεις για τους οφειλέτες του δημοσίου (ατιμία, πολλαπλασιασμός του χρέους & δήμευση της περιουσίας).
- ◆ Οι **σωματικές ποινές** δεν φαίνεται να είναι διαδεδομένες στην αθηναϊκή πολιτεία ως αντιβαίνουσες στο ιδεώδες της αξιοπρέπειας του ελεύθερου Αθηναίου πολίτη.
- ◆ Η **φυλάκιση** δεν φαίνεται να χρησιμοποιούνταν ως δημόσια ποινή, παρά μόνο ως εξασφαλιστικό μέσο κατά μελλοθάνων, χρεοφειλετών και υποδίκων.
- ◆ Η ποινή της **υποδούλωσης** επιβαλλόταν μόνο σε ξένους πολίτες, ενώ ως παρεπόμενη ποινή προβλεπόταν και η απαγόρευση ταφής εντός της Αθήνας

4. Οι θεωρίες περί του σκοπού της Ποινής (οι απόψεις του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα):

- ◆ Κατά τον Αριστοτέλη, η ποινή στοχεύει προπάντων να αποκαταστήσει την ισότητα και την ισορροπία που διαταράχθηκαν με την αδικία. Διακρίνοντας μεταξύ «αδικημάτων» (πράξη προβλέψιμη με δόλο), «ατυχημάτων» (πράξη απρόβλεπτη άνευ δόλου) και «αμαρτημάτων» (πράξη προβλέψιμη μεν, άνευ δόλου δε), ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι ο άνθρωπος προβαίνει συνήθως σε αδικήματα είτε επειδή θεωρεί ότι δεν θα ανακαλυφθεί, είτε επειδή θεωρεί ότι δεν θα εκτελεστεί η ποινή που απειλείται είτε με την προοπτική να υποστεί μεν την ποινή, αλλά εκτιμώντας ότι θα αποκομίσει περισσότερα οφέλη από την τέλεση του αδικήματος. Η ποινή, έτσι, αποσκοπεί στη στάθμιση και επανόρθωση της διαφοράς ανάμεσα στις ζημίες και στα κέρδη των δύο μερών, στο υπερβάλλον καλό ή κακό που προξενήθηκε στον καθένα. Ίσως, επειδή πιστεύει ότι η πλειονότητα των ανθρώπων δεν μπορεί να διαπαιδαγωγηθεί προς την αρετή ο Αριστοτέλης δεν προχώρησε σε εκτίμηση των κατά περίπτωση τρόπων αντιμετώπισης του εγκληματία, διακρίνοντας απλώς τις σωφρονιστικές ενέργειες σε εκείνες που επιβάλλονται χάριν αυτού που τις υφίσταται (δηλαδή τιμωρητικά) και σε εκείνες που αποβλέπουν στην ικανοποίηση εκείνου που τις επιβάλλει
- ◆ Ο Πλάτων, από την άλλη, πιστεύοντας ότι η αρετή μπορεί να διδαχθεί, διδάσκει ότι η ποινή δεν επιβάλλεται μόνο χάριν εξισορρόπησης της διαταραχθείσας φυσικής τάξης, αλλά και ως βελτιωτικό μέτρο για τον ίδιο τον αδικούντα και το κοινωνικό σύνολο. Η αδικία λογίζεται ως μία ψυχική νόσος και ο εγκληματίας ως ένα νοσουν μέλος της κοινωνίας, το οποίο χρήζει θεραπείας δια της τιμωρήσεως (η ποινή είναι το αναγκαίο κακό που επιβάλλεται για την εκρίζωση της αδικίας), αν είναι βέβαια βελτιώσιμο. Οι μη βελτιώσιμοι εγκληματίες από την άλλη, δράστες των βαρύτερων αδικημάτων, πρέπει είτε να οδηγούνται εκτός πόλεως, προσφέροντας έτσι σε αυτή, είτε να θανατώνονται προκαλώντας με την τιμωρία τους την αποστροφή για την αδικία στους πολίτες. Συνεπώς, για τον Πλάτωνα, η ποινή υπηρετεί διττό σκοπό: τη βελτίωση του εγκληματία και τον παραδειγματισμό των άλλων (και άρα πρέπει να είναι ανάλογη με τη βαρύτητα της πράξης και τα κίνητρα του αδικούντα). Θα πρέπει επίσης να επιδιώκεται και η πλήρης αποκατάσταση του θύματος.
- ◆ Τα **γενικά χαρακτηριστικά του αρχαίου ελληνικού δικαίου (και κυρίως του αττικού)** είναι η θρησκευτικότητα (θεία προέλευση νόμων και ποινών και προσπάθεια εξιλασμού δια της ποινής του δράστη και του «μιάσματος» του αδικήματος που αυτός διέπραξε, ακόμη και σε περιπτώσεις που η πράξη του δικαιολογείται από αντικειμενικές συνθήκες) και ο ανθρωπισμός (σεβασμός προς ορισμένες αξίες που αφορούν τον πολίτη και τον άνθρωπο –ακόμη και το δούλο, στο μέτρο που τίθενται όρια στο νόμιμο δικαίωμα του κυρίου του να τον μαστιγώνει και του αναγνωρίζεται το

δικαίωμα να στραφεί με «γραφή ύβρεως» κατά οποιουδήποτε προσβάλλει την τιμή του-, όπως διαφαίνεται (α) από την απουσία ορισμένων απάνθρωπων ποινών, όπως ο θάνατος στην πυρά ή δι' απαγχονισμού, οι σωματικές ποινές και η υποδούλωση, και (β) από την με πνεύμα φιλάνθρωπο μεταχείριση αντιπάλων και εχθρών.

➤ Η Ποινική Καταστολή την Περίοδο 1600-1700: Νέα σωφρονιστικά μέσα

1. Η απαγκίστρωση από την κυριαρχία της θανατικής ποινής

- ◆ Η τάση αντικατάστασης της θανατικής και των σωματικών ποινών, που είχαν κυριαρχήσει στη Δ. Ευρώπη από το 1200, από λιγότερο αχρηστευτικές και περισσότερο παραγωγικές ποινές, παρατηρείται ιδίως **μετά το 1550**, ως αποτέλεσμα δύο ευρύτερων ιστορικών εξελίξεων: **(1) της εδραίωσης του Προτεσταντισμού**, δόγμα το οποίο συμβάλλει στη διάδοση της ιδέας ότι αιτία του εγκλήματος (και πάσης αθλιότητας) είναι η σκηνή και, άρα, ως ποινή πρέπει να επιβάλλεται η αναγκαστική εργασία, αντί άλλων σκληρών κυρώσεων, και **(2) της οικονομικής ακμής στην Ευρώπη, που ακολουθεί την ανακάλυψη των νέων εδαφών της Αμερικής**, η οποία, σε συνδυασμό με την παράλληλη μείωση του πληθυσμού της Ευρώπης, εξαιτίας των θρησκευτικών ή άλλων πολέμων και επιδημιών, οδήγησε σε αύξηση της ζήτησης για φθηνά (η αύξηση της ζήτησης οδήγησε και σε αύξηση των εργατικών μισθών, οπότε εργοδοσία και κράτος αναζήτησαν την αύξηση της παραγωγικότητας με χαμηλό κόστος) εργατικά χέρια.
- ◆ Αρχίζει, έτσι, να καθιερώνεται ως ποινή σε Ισπανία & Πορτογαλία (αν και οι πρώτες οργανωμένες αποστολές γίνονται από την Αγγλία, όπου και θεσπίζεται σχετικός νόμος το 1597) **η εκτόπιση καταδίκων (εν συνεχεία δε και όσων μελλοθανάτων ελάμβαναν χάρη) για την επάνδρωση των αποικιών τους στην Αμερική**. Οι αποστολές αυτές θα συνεχισθούν μέχρι την εποχή της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας το 1776, οπότε και αναζητήθηκαν νέες διέξοδοι αποικισμού σε περιοχές της Αυστραλίας.
- ◆ Κατά την περίοδο **1450-1780**, σε ναυτικές χώρες, εμφανίζεται και **η ποινή της σκλαβιάς και κωπηλασίας σε γαλέρες (πολεμικά πλοία)**. Στο πεδίο αυτό μάλιστα σημειώνονται και *κρατικές αυθαιρεσίες τόσο στην κατάγνωση* (άσκηση πιέσεων από την πολιτική εξουσία προς τα δικαστήρια για συχνότερη κατάγνωση αυτής της ποινής) *όσο και στην έκτιση* (πολύ μεγαλύτερη διάρκεια έκτισης από την προβλεπόμενη στο νόμο) της ποινής αυτής, *λόγω αυξημένων αναγκών επάνδρωσης των πολεμικών πλοίων*.
- ◆ Η μεταβολή των οικονομοτεχνικών συνθηκών που είχαν οδηγήσει στη θέσπιση τους (η εκτόπιση κατέστη ανέφικτη όταν ο πλούτος των νέων αποικιών προκάλεσε την προσέλευση κανονικών μεταναστών, οι οποίοι δεν δέχονταν να διαμένουν στο ίδιο μέρος με τους καταδίκους, ενώ η ποινή της σκλαβιάς στις γαλέρες Περιέπεσε σε αχρησία με την αντικατάσταση των κωπήλατων από ιστιοφόρα πλοία ως πλοίων μάχης) προκάλεσε την αχρήστευση των ποινών αυτών. Μόνο η ποινή της φυλάκισης μπόρεσε να επιβιώσει ως τις μέρες μας υπό τις νέες αυτές συνθήκες, αλλάζοντας, βέβαια, συνεχώς σκοπό και τρόπο έκτισης.

2. Η ίδρυση και ο εκφυλισμός (κυρίως μετά το 1700) των σωφρονιστηρίων

- ◆ Σε ένα πρώτο στάδιο (Αγγλία-Ολλανδία) η φυλακή συνδυάζει τη λειτουργία πτωχοκομείου, νοσοκομείου, εργαστηρίου και τόπου φύλαξης ατόμων, χαρακτηριζομένων με σημερινή ορολογία, περιθωριακών που εθίζονται στην εργασία και την προσευχή.
- ◆ Στην Ολλανδία (τα 1596 και 1597) αρχίζουν να λειτουργούν σε παλαιά μοναστήρια του Άμστερνταμ καταστήματα πειθαρχίας, στα οποία εγκλείονται περιθωριακές ομάδες και υποχρεώνονται σε εργασία (ξυλουργική οι άντρες και κλωστοϋφαντουργία οι γυναίκες) και χριστιανική αγωγή. Έτσι, η λειτουργία των πρώτων σωφρονιστηρίων, με οργάνωση εργασίας, μάλιστα, βασισμένη σε ορθολογισμό και επιχειρηματικό πνεύμα, αποσκοπεί (1) στην μεγιστοποίηση του κέρδους από την

αναγκαστική εργασία των εγκλειστών, αλλά (2) παράλληλα και στην «ηθικοποίηση» τους, διαμέσου της καθημερινής χριστιανικής κατήχησης και της θέσπισης ειδικών αμοιβών-κινήτρων για όσους παρουσιάζουν βελτίωση στη διαγωγή και εργασιακή απόδοση τους.

- ◆ Η λειτουργία των σωφρονιστηρίων οδήγησε στη σταδιακή καθιέρωση στη νομολογία της στέρησης της ελευθερίας ως δημόσιας ποινής για μέσης βαρύτητας εγκλήματα. Για τα βαρύτερα εγκλήματα προβλεπόταν ο εγκλεισμός σε ειρκτή, φρούρια και υπόγεια δημαρχείων και η σκληρή καταναγκαστική εργασία στην επισκευή οχυρώσεων, τον καθαρισμό δρόμων κλπ.
- ◆ Σταθμό στην ιστορία των σωφρονιστικών ιδρυμάτων αποτέλεσε η ίδρυση στη Γάνδη, από τον **υποκόμη Βιλαίν, το 1775, μίας πρότυπης φυλακής, με αστεροειδή αρχιτεκτονική βασισμένη στο διαχωρισμό των κρατουμένων κατά κατηγορίες.**
- ◆ Οι διάφορες τεχνικές εξελίξεις (στο παραπάνω παράδειγμα της Ολλανδίας η εφεύρεση κλωστοϋφαντουργικών μηχανών) (α) καθιστούν την οικονομική εκμετάλλευση της αναγκαστικής εργασίας ασύμφορη, ενώ παράλληλα, εξαιτίας του Τριακονταετούς Πολέμου (1618-1648), χωρίς να έχει ανακοπεί η αύξηση του πληθυσμού, (β) περιορίζονται οι κρατικοί οικονομικοί πόροι για τη συντήρηση και λειτουργία των σωφρονιστηρίων και (γ) δημιουργείται πλήθος ανέργων, οι οποίοι αντιτίθενται στην ανταγωνιστική αυτή εργασία των κρατουμένων σε σωφρονιστήρια. **Οι παράγοντες αυτοί οδηγούν στην κατάργηση του θεσμού της εργασίας αυτής ή στην μίσθωση της εκμετάλλευσης της σε επιχειρηματίες**, οι οποίοι δεν ενδιαφέρονται, βεβαίως, για την ηθική βελτίωση των κρατουμένων. Συνακόλουθα, η μεταχείριση των κρατουμένων υπόκεινται στην απόλυτη εξουσία των δεσμοφυλάκων, η οποία **οδηγεί στην εξαθλίωση τους και στην εγκατάλειψη τους στη διαφθορά**, ενώ μοναδικός σκοπός της στερητικής της ελευθερίας ποινής καθίσταται η προφύλαξη από τους κρατουμένους του κοινωνικού συνόλου.
- ◆ Συνάμα, και ο σκοπός αυτός της φυλάκισης τίθεται υπό αμφισβήτηση εάν αναλογιστεί κανείς το ποιοι και γιατί φυλακίζονται. Πράγματι, η απονομή της δικαιοσύνης γίνεται με εντελώς αυθαίρετο τρόπο (συνοπτικές διαδικασίες ή καταδίκες βάσει εντολής του βασιλιά ή του Κοινοβουλίου) και επί τη βάση αφενός μεν ομολογιών αποσπούμενων δια βασανιστηρίων, αφετέρου δε νομοθετημάτων ασαφών και αορίστων που μάλιστα επιφυλάσσουν διακρίσεις, σε πολλές περιπτώσεις, στην ποινική μεταχείριση ατόμων διαφορετικών κοινωνικοοικονομικών κατηγοριών.

➤ **Η Ποινική Καταστολή την Περίοδο 1700-1876: Οι επιδράσεις από το κίνημα του Διαφωτισμού:**

Η ως άνω άθλια κατάσταση που επικρατούσε στα σωφρονιστήρια προκάλεσε, στην εποχή του Διαφωτισμού, έντονες αντιδράσεις από στοχαστές της εποχής με κύριο αίτημα την ορθολογικότερη και ανθρωπιστικότερη αντιμετώπιση των εγκληματιών. Οι προσπάθειες τους έτειναν, κατά κύριο λόγο, στη θέσπιση ουσιαστικών και δικονομικών εγγυήσεων κατά την απονομή της δικαιοσύνης (σαφείς κανόνες για εγκλήματα και ποινές, σαφή χωρισμό των εξουσιών, ισότητα στην απονομή της δικαιοσύνης και αποδέσμευση από του δικαίου από την ηθική και τη θρησκεία. Εμφορούμενοι από τα χαρακτηριστικά της εποχής του διαφωτισμού, ήτοι (1) τη δυσπιστία προς την παράδοση, (2) τάση εξύψωσης της ελεύθερης ατομικής προσωπικότητας, (3) αναζήτηση της αρμονίας στη φύση και τους φυσικούς νόμους και (4) ανάπτυξη της αίσθησης για πολιτισμό και πρόοδο, από τους Διαφωτιστές αξίζει εδώ να αναφερθούν οι κάτωθι:

1. **Μοντεσκιέ (1689-1775):** με κυριότερα έργα του το σατιρικό «Περσικά Γράμματα» και «Περί του Πνεύματος του Νόμου».
- ◆ **Η ποινική διαδικασία έχει σημασία τόσο ως μέσο προάσπισης όσο και ως μέσο παραβίασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου.** Σε ένα ευνομούμενο κράτος, δεν πρέπει να πλήττεται η ζωή, η τιμή και

τα αγαθά του ατόμου, χωρίς ενδελεχή εξέταση και χωρίς να του έχει δοθεί η ευκαιρία να προασπίσει τον εαυτό του. Συναφώς υποστηρίζει ότι η δικαιοσύνη θα πρέπει να απονέμεται από λαϊκά δικαστήρια. Ο Μοντεσκιέ, μάλιστα, εισηγείται ότι, σε σοβαρές περιπτώσεις, ο κατηγορούμενος θα πρέπει να έχει το δικαίωμα επιλογής ή εξαίρεσης μερικών εκ των δικαστών του.

- ◆ **Οι νόμοι που στηρίζουν την ποινική διαδικασία πρέπει να είναι σύντομοι και απλοί και να στηρίζονται στη φύση των πραγμάτων** (ώστε να ενισχύεται και η αποδοχή τους από το λαό), ο δε δικαστής πρέπει να έχει περιορισμένες αρμοδιότητες στην εφαρμογή του.
- ◆ **Κατά τον Μοντεσκιέ η σκληρότητα δεν επιδρά στο βαθμό υπακοής των πολιτών και πρέπει να αποφεύγεται.** Μέσω αυτής πρέπει να επιχειρείται η διάδοση φιλοσοφικών, ηθικών & θρησκευτικών αρχών που αρμόζουν σε μία κοινωνία. Αυτό θα συντελούσε στη διαμόρφωση μίας αξιολογικής κλίμακας τιμωριών, αναλόγων με τη βαρύτητα του εγκλήματος, έτσι ώστε οι εγκληματίες να αποφεύγουν τη διάπραξη βαρύτερων εγκλημάτων, που θέτουν σε κίνδυνο την κοινωνία, καταφεύγοντας σε άλλα ηπιότερα.
- ◆ **Εξάλλου, οι ποινές θα πρέπει να απορρέουν από τη φύση του εγκλήματος ή του είδους των εγκλημάτων.** Έτσι, για εγκλήματα κατά της θρησκείας, της κοινωνικής ηθικής ή της ησυχίας της κοινωνίας θα πρέπει να επιβάλλονται αντίστοιχα ποινές που στερούν τα πλεονεκτήματα που συνδέονται με τη θρησκεία και την καθαρότητα των ηθών σε μία κοινωνία (ατίμωση) ή που καταπραΰνουν το πνεύμα και αποκαθιστούν την τάξη (φυλάκιση ή εξορία). Εγκλήματα, τέλος, που απειλούν την κοινωνική ασφάλεια (πχ ανθρωποκτονία) πρέπει να οδηγούν στην άρνηση της κοινωνίας να προστατεύσει την ασφάλεια του δράστη (θανατική ποινή, χρηματικό πρόστιμο).
- ◆ Από τα παραπάνω φαίνεται ότι ο Μοντεσκιέ ακολουθεί **ένα μετριοπαθές σύστημα ανταποδοτικής δικαιοσύνης** (με την ίδια μετριοπάθεια διάκειται απέναντι στα βασανιστήρια ως θεσμό ανάκρισης, στην τιμώρηση των ενδιάθετων ιδεών, που τη θεωρεί απαράδεκτη, και στην παροχή χάριτος ως έσχατο μέσο αποτροπής αδικιών).
- ◆ Μέλημα άρα του καλού νομοθέτη είναι η **θέσπιση μέτρων για την πρόληψη και όχι την τιμώρηση**, για την εμπέδωση των ηθών και όχι για την επιβολή επώδυνων ποινών.

2. Καίσαρας Μπεκαρριά (1738-1794): «Περί αδικημάτων & ποινών»

- ◆ Αφετηρία των αναπτύξεων του είναι η θεωρία του «κοινωνικού συμβολαίου» (όπως διατυπώθηκε από τον Ρουσσώ), **σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι παραχώρησαν ένα μέρος της ελευθερίας τους και ενώθηκαν σε πολιτική κοινωνία, προκειμένου να μπορούν να διατηρούν το υπόλοιπο μέρος της ελευθερίας τους σε κλίμα ασφάλειας και ηρεμίας.** Γέννημα δε αυτών των παραχωρηθεισών μερίδων ελευθερίας είναι και το δικαίωμα της πολιτείας να τιμωρεί. Η νομοθεσία πρέπει να είναι ήμερη και φιλόνηρη και οι ποινές να προσδιορίζονται με σαφήνεια, εκ των προτέρων και κατά τρόπο γενικό, να εφαρμόζονται δε κατά γράμμα, ώστε να μπορεί ο πολίτης να είναι πληροφορημένος ως προς τα όρια της ελευθερίας του και τα επακόλουθα των πράξεων του.
- ◆ Με τα δεδομένα αυτά ως **σκοπός της ποινής** προβάλλεται η **παρεμπόδιση της τέλεσης νέων εγκλημάτων είτε από τον ίδιο τον δράστη είτε από τους άλλους.**
- ◆ **Η ποινή πρέπει να είναι αναγκαία, ανάλογη δηλαδή με την προξενούμενη βλάβη και μεγαλύτερη από την ωφέλεια που επιδιώκεται ή επιτυγχάνεται δια της τελέσεως του αδικήματος που την επισύρει.** Στη βάση του προσδιορισμού αυτής της αναλογίας ποινής-προξενούμενης βλάβης ο Μπεκαρριά προβαίνει στην τριμερή ταξινόμηση των αδικημάτων και προτείνει ανάλογες ποινές.
- ◆ **(α) Για αδικήματα με άμεσο σκοπό τη βλάβη της πολιτικής κοινωνίας και (β) για αδικήματα που βλάπτουν την ασφάλεια των πολιτών** οι ποινές πρέπει να είναι αυστηρές. Αντίθετα, προκειμένου για **(γ) αδικήματα που διαταράσσουν την «κοινή ειρήνη» και την ησυχία των πολιτών** πρέπει απλώς να λαμβάνονται γενικά προληπτικά μέτρα. Δεν διευκρινίζεται πάντα ποιες ποινές είναι αναγκαίες για

ποιες κατηγορίες εγκλημάτων. Υπογραμμίζεται, όμως η ανάγκη αντικειμενικής και αμερόληπτης αξιολόγησης της βλαπτικότητας ενός εγκλήματος, απελευθερωμένης από θρησκευτικές και ηθικοκοινωνικές προκαταλήψεις.

- ♦ Στο έργο του Μπεκαρριά **απορρίπτονται για λόγους αρχής** οι ποινές του θανάτου, της ατίμωσης και της γενικής δήμευσης, καθώς και τα βασανιστήρια είτε προπαρασκευαστικά, για την απόσπαση ομολογίας, είτε ως παρεπόμενο μίας άλλης ποινής, μετά την καταδίκη.
- ♦ Αποδίδει **ιδιαίτερη σημασία στην εξασφάλιση δικονομικών εγγυήσεων υπέρ των κατηγορουμένων και καταδικασθέντων**, και ειδικότερα (1) ζητεί να προβλέπονται ειδικά στο νόμο οι προϋποθέσεις της προφυλάκισης, ενόψει και των άθλιων συνθηκών που επικρατούν στις φυλακές την εποχή του, (2) διαμαρτύρεται για το γεγονός ότι κρατούνται στο ίδιο ίδρυμα ακρίτως κατηγορούμενοι και καταδικασθέντες, (3) προτείνει σειρά μέτρων για την ακριβέστερη εκτίμηση των αποδεικτικών μέσων και την αποτροπή χειροτέρευσης της θέσης του κατηγορουμένου, ενώ (4) τονίζει και την ανάγκη να παύσουν οι διακρίσεις κατά την κατάγνωση των ποινών.

3. Η Νομοθετική Κίνηση (και ως αποτέλεσμα της επίδρασης που άσκησαν οι ιδέες του Μπεκαρριά):

- ♦ Ήδη όσο ζούσε ο Μπεκαρριά δύο από τις ιδέες του υιοθετήθηκαν από πολλά ευρωπαϊκά κράτη: **(1) Η κατάργηση της θανατικής ποινής και (2) η κατάργηση των βασανιστηρίων.**
- ♦ Τη σκοπιμότητα και χρησιμότητα της θανατικής ποινής είχε ήδη θέσει **ο Ρουσσώ στο «Κοινωνικό Συμβόλαιο»**, υποστηρίζοντας ότι, είναι μεν μέσα στα όρια του κοινωνικού συμβολαίου η επιβολή της ποινής του θανάτου (κάτι που αμφισβήτησε στην συνέχεια ο Μπεκαρριά, υπογραμμίζοντας την μειωμένη χρησιμότητα της στη συγκράτηση του εγκληματία και την εξημέρωση των ηθών), αφού αυτό παύει να ισχύει για τον εχθρό της κοινωνίας, πλην, όμως, θα πρέπει να επιβάλλεται μόνο στις περιπτώσεις που η κοινωνία δεν μπορεί να προστατευτεί αλλιώς, ενόψει και της εκτίμησης ότι δεν υπάρχει άνθρωπος τόσο κακός, ώστε να μην μπορεί να αξιοποιηθεί με κάποιο τρόπο.
- ♦ Από τις διάφορες ποινικές κωδικοποιήσεις, στις οποίες βρήκαν νομοθετική επικύρωση οι ιδέες του Μπεκαρριά (όπου εντυπωσιάζει η κατάργηση ως θεσμών πλήρως ή μερικώς της θανατικής ποινής, των βασανιστηρίων και της δήμευσης), **αποκορύφωμα θεωρείται η Ποινική Νομοθεσία της Γαλλικής Επανάστασης (1789), με εμπνευστή της το Γάλλο πολιτικό Λεπελετιέ, πρόεδρο το 1790 της γαλλικής συντακτικής συνέλευσης.** Για τον Λεπελετιέ ως κύρια δημόσια ποινή προκρίνεται η στέρηση της ελευθερίας (το πολυτιμότερο κατά τα ιδεώδη της Επανάστασης ανθρώπινο αγαθό), συνοδευόμενη από εργασία ως επιβράβευση και πρόσθετη πηγή εσόδων για όσους κρατούμενους επεδείκνυαν καλή διαγωγή και όχι αναγκαστικά, με σκοπό το κέρδος (όπως την περίοδο του Μερκαντισμού), ως ένδειξη σεβασμού της προσωπικότητας του ανθρώπου. Απορρίπτονται από τον Λεπελετιέ ποινές όπως ο θάνατος, η μαστίγωση και ο στιγματισμός.
- ♦ Την ποινική νομοθεσία της Επαναστατημένης Γαλλίας αποτέλεσαν **(α) το ψήφισμα, για τα σημερινά πταίσματα & πλημμελήματα και (β) ο Ποινικός Κώδικας του 1791 για τα σημερινά κακουργήματα.**
 - ο Στο Ψήφισμα, που αφορά μικρής και μέσης βαρύτητας εγκλήματα οι ποινές είναι προσδιορισμένες κατ' είδος, αλλά ως προς το ύψος τους τίθεται μόνο ανώτατο όριο. Αντίθετα, στον ΠΚ που αφορά τα Κακουργήματα προσδιορίζονται τόσο κατ' είδος όσο και κατά ύψος, ικανοποιώντας, έτσι, και το αίτημα του Μοντεσκιέ για περιορισμένη αρμοδιότητα του δικαστή κατά την κατάγνωση και επιμέτρηση της ποινής.
 - ο Ως Κύρια Ποινή προβλέπεται η στέρηση της ελευθερίας: επιβάλλεται είτε ήπιας μορφής (α) «απομονωτική φυλάκιση» και (β) κράτηση, με κατ' επιλογήν εργασία είτε, για τις σοβαρότερες περιπτώσεις, (γ) «δεσμά» με καταναγκαστική εργασία σε ενισχυμένες φυλακές, σε κάτεργα, λατομεία κλπ. Επειδή δε πιστεύεται ότι ο κατάδικος δεν πρέπει να στερείται

παντελώς της ελπίδας για βελτίωση της θέσης του, δεν προβλέπεται η ποινή του ισόβιου εγκλεισμού.

- Προβλέπονται, ακόμη, η ποινές (1) της ισόβιας εκτόπισης για υπότροπους εγκληματίες, (2) της κάθειρξης για γυναίκες που διαπράττουν σοβαρά εγκλήματα, (3) της στέρησης της ιδιότητας του πολίτη και (4) της δημόσιας ατιμωτικής έκθεσης (δευτερευόντως οι δύο τελευταίες). Επίσης, δεν προβλέπεται ποινή δημόσιας δήμευσης της περιουσίας ως βλάπτουσα αμέτοχους τρίτους, ήτοι την οικογένεια του καταδικασθέντος!
 - Μετά από θυελλώδεις συζητήσεις στη Συνέλευση αποφασίστηκε η διατήρηση της θανατικής ποινής, (α) χωρίς, όμως, επιβολή πρόσθετων βασανιστηρίων και (β) κατά ομοιόμορφο τρόπο (απαγχονισμός στη λαιμητόμο) για όλους τους καταδικασθέντες ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξεως.
 - Τέλος, σημειώνεται ότι παρά την αυστηρότητα για την οποία διακρίνεται η επαναστατική ποινική νομοθεσία, **λαμβάνεται πρόνοια για την μετασωφρονιστική επανένταξη του κρατουμένου στην κοινωνική ζωή**, αφού του δίδεται με την αποφυλάκιση του ένα χρηματικό ποσό και η δυνατότητα να ζητήσει την εξάλειψη όλων των αποτελεσμάτων και ανικανοτήτων που επέφερε η καταδίκη του.
- ◆ Αργότερα, το **1810 με τον Ναπολέοντειο Ποινικό Κώδικα** η φιλελεύθερη νομοθεσία της Γαλλικής Επανάστασης δίνει τη θέση της σε μία πιο αυστηρή και άτεγκτη. Θεσμοθετούνται ποινές, όπως τα ισόβια καταναγκαστικά έργα, ο στιγματισμός και η εξορία και ο πολιτικός θάνατος, ενώ πολλαπλασιάζονται οι περιπτώσεις που απειλείται η θανατική ποινή, ενώ παρέχεται στο δικαστή μεγαλύτερη διακριτική ευχέρεια στην επιβολή ποινών, με τον καθορισμό ανωτάτου και κατωτάτου ορίου. Πάντως, *παρά το σκληρό και αυταρχικό χαρακτήρα του, ο Ναπολέοντειος ΠΚ δεν επέφερε ουσιώδεις αποκλίσεις από τις βασικές ποινικές αρχές του Διαφωτισμού (κυρίως απαγκίστρωση του δικαίου από ηθικοκοινωνικοθρησκευτικές προκαταλήψεις & αναλογία στην τιμώρηση των εγκλημάτων)*. Θεωρήθηκε δε νομοτεχνικά άρτιος, κυρίως ως προς την οριστικοποίηση της διάκρισης των εγκλημάτων (τριχοτόμηση) και αποτέλεσε, ως εκ τούτου τη πρότυπο πληθώρας μεταγενέστερων νομοθετημάτων.
- ◆ **Προσοχή!!!** Σημειώνεται, ότι το πνεύμα που επικρατεί εκείνη την εποχή, ως προς την αναθεώρηση των μέσων Ποινικής Καταστολής, **διαπνέεται από την ιδέα της «ωφελιμότητας» για το κοινωνικό σύνολο και τη δύναμη του παραδειγματισμού που θεωρείται ότι έχουν τα νέα σωφρονιστικά μέσα και όχι από ανθρωπισμό προς τον εγκληματία**. Οι δε συνθήκες κράτησης στις διάφορες φυλακές δεν παρουσιάζουν στο διάστημα αυτό καμία βελτίωση και, ως εκ τούτου, τραβούν την προσοχή ορισμένων διανοητών της εποχής, όπως ο Βρετανός Χάουαρντ.

4. Χάουαρντ (1726-1790)

- ◆ Ίσως ο μεγαλύτερος μεταρρυθμιστής στο χώρο των σωφρονιστικών μεθόδων, δραστηριοποιήθηκε σχετικά όταν ανέλαβε καθήκοντα δικαστικού άρχοντα στην επαρχία του «Bedford» στην Αγγλία και ήρθε σε επαφή με την κατάσταση στις φυλακές.
- ◆ **Πρότεινε ως (μερική) λύση του προβλήματος τη μισθοδοσία των δεσμοφυλάκων από την Πολιτεία**, η αυθαιρεσία των οποίων έναντι των κρατουμένων (τους οποίους προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν οικονομικά), μαζί με τις συνθήκες υποσίτισης, έλλειψης νερού και αέρα, έλλειψης καθαριότητας και υγιεινής είχαν ως αποτέλεσμα τη διαφθορά και τις επιδημίες. Με το υλικό που συγκέντρωσε ταξιδεύοντας στην Ευρώπη, προκειμένου να στηρίξει τις θέσεις του, συνετέλεσε στη θέσπιση νέων βρετανικών νόμων για τις συνθήκες στις φυλακές.
- ◆ **Στο έργο του για την «Κατάσταση στις Φυλακές»**, δήλωσε εντυπωσιασμένος από την καθαριότητα και τις άριστες συνθήκες των φυλακών στη Ολλανδία, όπου κάθε κρατούμενος κρατείται χωριστά,

απασχολείται με εργασία και παιδαγωγείται κοινωνικά και θρησκευτικά, δίνοντας έτσι το έναυσμα για την ίδρυση παρόμοιων σωφρονιστηρίων σε Αγγλία και ΗΠΑ.

- ◆ Τέλος, πρότεινε ριζικά μέτρα για τη βελτίωση της κατάστασης των φυλακών, όπως ενδεικτικά (1) Κατάλληλη θέση, εκτός πόλεως, για να υπάρχει καθαριότητα, (2) Εξασφάλιση συνθηκών υγιεινής, (3) λήψη μέτρων για θέρμανση και καθαρισμό κελιών, (4) ανυψωμένη οικοδόμηση με δημιουργία αψιδών, προκειμένου να αποφεύγονται οι αποδράσεις και να έχουν οι κρατούμενοι χώρο για περίπατο τις βροχερές μέρες (κάτω από τις αψίδες), (5) διαχωρισμός των κρατουμένων με βάση το φύλο και το λόγο εγκλεισμού, (6) στελέχωση των φυλακών με ιατρικό προσωπικό και έντιμους υπαλλήλους και (7) παροχή επιβραβεύσεων στους φιλότιμους κρατούμενους.

5. Τζέρεμι Μπένθαμ (1748-1832)

- ◆ Ως αφετηρία της ποινικής και της εν γένει θεωρίας του τίθεται **«το αξίωμα του ωφελιμισμού»**, ότι ένας νομοθέτης θα πρέπει να αποβλέπει στην **«επίτευξη της μεγαλύτερης ευτυχίας κατανεμημένης στο μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων»**. Κατά την θεωρία αυτή, μία πράξη είναι ωφέλιμη και, άρα, επιθυμητή, ανάλογα με το εάν παράγει (και σε ποιο βαθμό) οφέλη ή εμποδίζει, αντίστοιχα, την επέλευση βλάβης. Το ηθικό καλό είναι, για τον Μπένθαμ, καλό στο μέτρο που τείνει να παράγει φυσικά αγαθά, μία χειροπιαστή πραγματικότητα, σε αντίθεση με αυθαίρετες και υποκειμενικές αντιλήψεις που αξιολογούν μία συμπεριφορά με κριτήρια τον κοινό νου, τη συμπάθεια ή την αντιπάθεια.
- ◆ Μέτρο για την αξιολόγηση όλων των μορφών συμπεριφοράς, υπό αυτό το πρίσμα, είναι το μέγεθος της ευχαρίστησης που παράγουν, ως συνισταμένης των επί μέρους ευχαριστήσεων και δυσαρεσκιών που η εκάστοτε συμπεριφορά παράγει.
- ◆ Η αξιολόγηση αυτή επιτυγχάνεται με τον περίφημο «υπολογισμό της ευτυχίας», τη στάθμιση δηλαδή των εκατέρωθεν πλεονεκτημάτων μίας η περισσότερων πράξεων.
- ◆ Στο πεδίο των ποινών, ο Μπένθαμ διακρίνει μεταξύ (1) φυσικών, (2) ηθικών (πχ κοινωνική αποδοκιμασία), (3) πολιτικών ή νομικών και (4) θρησκευτικών.
- ◆ **Η «ευαισθησία» του ανθρώπου**: Οι ίδιες κυρώσεις, όπως ακριβώς οι ίδιες ευχαριστήσεις μπορεί να έχουν διαφορετική επίδραση στον καθένα, ανάλογα με την ευαισθησία του, *η οποία ως έννοια εγκολπώνει παράγοντες, όπως (Α) η ιδιοσυγκρασία, η υγεία, η μόρφωση, το φύλο κλπ (θα έλεγα εγώ υποκειμενικά στοιχεία) αλλά και (Β) το κλίμα, η μορφή διακυβέρνησης και τις θρησκευτικές δοξασίες μίας κοινωνίας.*
- ◆ Επακόλουθο των δύο παραπάνω διακρίσεων είναι ότι η ποινή, προκειμένου να γίνει αισθητή σε κάποιον και, άρα, να έχει αποτελεσματικότητα θα πρέπει να προσαρμόζονται στους ως άνω παράγοντες (που συναποτελούν την «ευαισθησία» του, διαφορετικά πάσχουν διττά, διότι και τυραννικές είναι και, κυρίως, απρόσφορες!
- ◆ Κατά τον Μπένθαμ, τέσσερις αρχές προσδιορίζουν την αναλογία εγκλημάτων ποινών: (1) **το κακό από την ποινή πρέπει να υπερβαίνει τα πλεονεκτήματα από την τέλεση του εγκλήματος** (άρα μία υπέρμετρη ποινή θεωρείται καλύτερη από μία ανεπαρκή), (2) **η ποινή πρέπει να είναι τόσο μεγαλύτερη, όσο περισσότερο αβέβαιη είναι η επιβολή της**, (3) σε περίπτωση δυνατότητας τέλεσης, δύο αδικημάτων, **το βλαβερότερο πρέπει να τιμωρείται αυστηρότερα, ώστε να υπάρχει κίνητρο για το δράστη να σταματήσει στο ελαφρύτερο**, (4) **όσο μεγαλύτερο το έγκλημα, τόσο βαρύτερη η ποινή και αντίστροφα, ώστε να επιτυγχάνεται καλύτερη πρόληψη** και, τέλος, (5) **δεν πρέπει να επιβάλλεται η ίδια ποινή σε όλους τους δράστες, αλλά αντίθετα πρέπει λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες περιστάσεις που επιδρούν στην «ευαισθησία» του καθενός** (πχ διαφορετική χρηματική ποινή σε έμπορους και άπορους)

- ◆ Ιδιότητες των ποινών κατά τον Μπένθαμ: Προκειμένου να επιτελέσουν το σκοπό τους οι ποινές πρέπει να είναι (1) **κατατιμήσιμες και διαιρετές ώστε να είναι ανταποκρίσιμες σε διάφορα μέτρα ευαισθησίας** (πχ η μαστίγωση δεν έχει την ιδιότητα της ανταποκρίσιμης σε διάφορα μέτρα ευαισθησίας ποινής), (2) **αυξομειώσιμες**, (3) **ανάλογες με τη φύση του εγκλήματος** (πχ χρηματικές επί αισχροκέρδειας), (4) **παραδειγματικές** (πχ ο Μπένθαμ υποστηρίζει ότι ο ακρωτηριασμός ως ποινή δεν φέρει αυτή την ιδιότητα, αφού το ίδιο αποτέλεσμα θα μπορούσε να έχει συμβεί και από ατύχημα), (5) **απολύτως αναγκαίες** και (6) **ανακλητές**, ώστε να μπορούν να διορθώνονται συνέπειες δικαστικής πλάνης (κάτι τέτοιο, πχ, δεν είναι φυσικά δυνατόν επί θανατικής ποινής). Δευτερευόντως θα πρέπει να αποβλέπουν (α) στην αναμόρφωση του χαρακτήρα και στην απάλειψη της βλαπτικής του δύναμης και (β) στην αποκατάσταση των ζημιών του θύματος.
- ◆ Στην επισκόπηση και κριτική που επιχειρεί κατά των ποινών που ισχύουν στην εποχή του (εκείνος δεν είναι σε θέση να προτείνει μία ποινή που να πληροί όλα τα ως άνω κριτήρια), αξίζει να σημειωθεί ότι ο Μπένθαμ **θεωρεί πρόσφορες της χρηματικές και ατιμωτικές ποινές**, εφόσον επιβάλλονται συμμετρως προς την περιουσία του δράστη (προτείνει μάλιστα τέτοιες ποινές να προβλέπονται στο νόμο ως ποσοστό της περιουσίας), μιλά δε περιφρονητικά για το θεσμό της φυλάκισης, όπως εφαρμόζεται στην εποχή του, καθώς τον θεωρεί «φθοροποιό της ψυχής και του σώματος», «ένα σχολείο εκμάθησης του εγκλήματος και ισοπέδωσης του πνεύματος».
- ◆ Μεταξύ των προτάσεων του Μπένθαμ για τη θεραπεία του κακού που μαστίζει το θεσμό της φυλακής είναι (1) **η κατηγοριοποίηση των κατηγορουμένων** (με μέτρα παιδείας ανάλογα με την ηθική κατάσταση του καθενός), (2) **την παρεισαγωγή ενός ενδιάμεσου σταδίου μεταξύ φυλάκισης και ελευθερίας** (αυτό που αργότερα θα πάρει τη μορφή της «υφ' όρων απόλυσης») και (3) **την καθιέρωση εργασίας των κρατουμένων**.
- ◆ Τέλος, οι προτάσεις του Μπένθαμ προχωρούν και σε θέματα Αρχιτεκτονικής Φυλακών: δημιούργημα του είναι ένας τύπος κυκλικής ή πολυγωνικής φυλακής, το «Πανοπτικόν», το οποίο ονομάζει έτσι λόγω της ιδιομορφίας του αν επιβλέπονται όλα τα κελιά της φυλακής από ένα κεντρικό σημείο, το «εποπτείο» του Διοικητή (το οποίο έχει προβλεφθεί με δικτυωτά παράθυρα, μέσα από τα οποία παρακολουθούνται όλοι οι κρατούμενοι χωρίς να το γνωρίζουν), θεωρώντας ότι έτσι επιτυγχάνεται (α) η εξοικονόμηση δαπανών από τη μισθοδοσία των φυλάκων και (β) μειώνεται ο κίνδυνος αποδράσεων!

➤ Τα Σωφρονιστικά Συστήματα:

Με τις προτάσεις των Μπένθαμ και Χάουαρντ, μολοντί δεν άσκησαν ιδιαίτερη επίδραση ως προς τις αρχιτεκτονικές τους προτάσεις, επαναφέρθηκε στην επιφάνεια η άποψη ότι σωστά σχεδιασμένες φυλακές θα μπορούσαν να αναμορφώσουν τους εγκληματίες και να τους μεταβάλλουν σε παραγωγικούς πολίτες, μέσα από ένα σύστημα αυστηρής πειθαρχίας, και, έτσι, δόθηκε μία νέα ώθηση στο θέμα των φυλακών. Στη βάση αυτή διαμορφώθηκαν στις ΗΠΑ, μετά το 1825 δύο σωφρονιστικά συστήματα, με σκοπό την χάραξη ενός αποτελεσματικού τρόπου έκτισης των μακροχρόνιων ποινών κατά της ελευθερίας: το απομονωτικό & το μεικτό σύστημα.

1. **Απομονωτικό Σύστημα** (ή «Πεννσυλθανικό» καθώς η πρώτη φυλακή που οργανώθηκε με βάση το σύστημα αυτό ήταν το Ανατολικό Σωφρονιστήριο της Πεννσυλθανίας, 1829-1966):
 - ◆ Ο κατάδικος βρίσκεται νυχθημερόν σε πλήρη απομόνωση στο κελί του, έχοντας τη δυνατότητα, σε ένα δεύτερο στάδιο εξέλιξης του συστήματος αυτού, να εργάζεται εκεί, να κάνει περίπατο μόνος σε ιδιωτική αυλή, να διαβάζει ωφέλιμα για την ηθική του βιβλία (Βίβλος) και να δέχεται επισκέψεις από σωφρονιστικούς υπαλλήλους, ιερωμένους, όχι πάντως από τους συγγενείς του.

- ◆ Πρόκειται για ένα σωφρονιστικό σύστημα βασισμένο στις ιδέες των «Κουακέρων» και κυρίως του «Γουίλιαμ Πενν», σύμφωνα με τις οποίες η θρησκεία είναι το μόνο σταθερό θεμέλιο κάθε ανατροφής και παιδείας, η δε μεταμέλεια επιτυγχάνεται μόνο μέσα από την απομόνωση, τη θρησκευτική περισυλλογή και την αγάπη, όχι πάντως με βάνουσες σωματικές ποινές.

2. Το «Μικτό» ή «Ωβούρνειο» ή Σύστημα της Σιωπής:

- ◆ Υπαγορεύει ότι οι κατάδικοι πρέπει να **βρίσκονται σε απομόνωση στο κελί τους μόνο κατά τη διάρκεια της νύχτας**, ενώ την ημέρα οφείλουν να εργάζονται από κοινού με τους άλλους καταδίκους, χωρίς όμως να τους επιτρέπεται να συνδιαλέγονται.
- ◆ Στα **πλεονεκτήματα** του σωφρονιστικού αυτού συστήματος συγκαταλέγονταν (1) η εξοικονόμηση χώρου (καθώς οι κατάδικοι μπορούσαν να κρατούνται σε μικρότερα κελιά) και εργαλείων (εφόσον η εργασία γινόταν από κοινού), καθώς και (2) η αύξηση της παραγωγικότητας (χάρη στην ορθολογική κατανομή της εργασίας και στην παροχή επιβραβεύσεων για τους επιδεικνύοντες καλή διαγωγή και εργασιακό ζήλο).
- ◆ Στην πράξη γρήγορα καταδείχτηκε ότι, παρά τη συχνή χρήση της μαστίγωσης ως μέσου πειθαρχίας, η επιβολή της σιγής μεταξύ των κρατουμένων ήταν ανέφικτη και ο μεταξύ τους συγχρωτισμός, με όλα τα δυσμενή επακόλουθα δεν μπορούσε να αποφευχθεί.

Το απομονωτικό σύστημα, που μαζί με το μεικτό αναπτύχθηκαν στην Αμερική και έγιναν γρήγορα γνωστά στην Ευρώπη, επικράτησε στον ευρωπαϊκό χώρο, καθώς θεωρήθηκε προσφορότερο, ενόψει και της αυστηρής ηθικοθρησκευτικής ατμόσφαιρας της εποχής, αλλά και των θετικών αποτελεσμάτων που εμφάνιζε στις χώρες που ήδη εφαρμοζόταν. Αντίθετα, η ανάγκη για εξεύρεση εργατικού δυναμικού και η ανάγκη καλύτερης κατανομής της εργασίας, μετά τον περιορισμό του δουλεμπορίου και την ανάπτυξη βιομηχανικών μονάδων, οδήγησαν την Αμερική στην υιοθέτηση του μεικτού συστήματος.

3. Το «προοδευτικό σύστημα»:

- ◆ Η σύλληψη και η ανάπτυξη στην Μεγάλη Βρετανία του προοδευτικού συστήματος αποτέλεσε σημαντική ώθηση στην ανανέωση των σωφρονιστικών συστημάτων, ενόψει της ανάγκης για συνδυασμό ή εναλλαγή των υπαρχόντων σωφρονιστικών συστημάτων, ανάλογα με την κάθε κατηγορία εγκλήματος και εγκληματία (ήδη στην Γαλλία, υπό την επίδραση απόψεων του «Λυκά» είχε συζητηθεί, περί το 1840, η δυνατότητα θέσπισης του απομονωτικού για την έκτιση βραχυχρόνιων και του μεικτού για την έκτιση μακροχρόνιων ποινών). Η πρωτοτυπία του έγκειται στη **συγχώνευση των δύο άλλων συστημάτων, τα οποία καθιστούσε φάσεις μίας εξελικτικής πορείας προς την αποφυλάκιση του κρατουμένου**. Κριτήριο για τη διάρκεια αυτών των φάσεων θα ήταν η διαγωγή του κρατουμένου, εισάγοντας έτσι ένα νέο παράγοντα στην έκτιση της στερητικής της ελευθερίας ποινής, **το κίνητρο για βελτίωση!**

4. Αλέξανδρος Μακόνοκι (1787-1860)

- ◆ Εμπνευστής του προοδευτικού συστήματος, ασχολήθηκε με το πρόβλημα των φυλακών, κυρίως, από το 1836, οπότε έμεινε για λίγο στο Αυστραλιανό νησί της Τασμανίας, όπου και ερεύνησε τις συνθήκες κράτησης των εκεί εξόριστων καταδίκων. Σε Υπόμνημα του το 1837, ο Μακόνοκι τονίζει (α) την ανάγκη αναγνώρισης και σεβασμού των «αξιώσεων» (δικαιωμάτων) των κρατουμένων, (β) μετριασμό των σωματικών ποινών και (γ) προσανατολισμού, επί τη βάση προσεκτικού σχεδιασμού, του, κατά τα άλλα αναγκαίου και θεμιτού, «ηθικού πόνου» που συνεπάγεται η επιβολή & εκτέλεση ποινών, στην αναμόρφωση (και όχι την περαιτέρω διαφθορά) των κρατουμένων.
- ◆ Ευκαιρία να εφαρμόσει τις ιδέες του βρήκε κατά την περίοδο 1840-1844, όταν διορίζεται επόπτης του νησιού «Νόρφολκ», το οποίο χρησιμοποιείται για την εξορία και κράτηση επικίνδυνων καταδίκων της βρετανικής αυτοκρατορίας.

◆ **Οι τρεις αρχές του προγράμματος του Μακόνoki:**

- **Η διάρκεια** των ποινών φυλάκισης δεν θα πρέπει να εξαρτάται από έναν προκαθορισμένο χρόνο απόλυσης, αλλά **θα πρέπει να προσδιορίζεται αφηρημένα από ένα αριθμό εργασιών ημερών ή μονάδων, ανάλογο με τη βαρύτητα του εγκλήματος.**
 - **Η συγκεκριμένη διάρκεια κράτησης θα υπολογίζεται κάθε φορά από το ποσό εργασίας και το είδος της διαγωγής του κρατούμενου επί τη βάση ενός «συστήματος βαθμολογίας».** Συγκεκριμένα, στο νησί «Νόρφολκ» ο κρατούμενος «χρεωνόταν» κάποιους αρχικούς πόντους, ανάλογα με τη βαρύτητα του εγκλήματος, και όφειλε να τους «ξεχρεώσει με την εργασία του», δείχνοντας παράλληλα και καλή διαγωγή. Μία μέρα εργασίας αντιστοιχούσε σε 10 βαθμούς, ενώ είχε τη δυνατότητα αποκόμισης περισσότερων δουλεύοντας υπερωριακά ή σε «σκληρές δουλειές. Στον κάθε κρατούμενο «χρεωνόταν» με βαθμούς τα αναγκαία ημερήσια εφόδια του και τυχόν πειθαρχικές ποινές (υπολογιζόταν έτσι με προσθαφαίρεση το συνολικό ποσό βαθμών που κέρδιζε την ημέρα ο κρατούμενος).
 - **Η στέρηση της ελευθερίας θα έπρεπε να χωρίζεται σε τρεις φάσεις με εξελικτική κατεύθυνση προς την κοινωνική επανένταξη** του κρατούμενου (εφαρμογή του προοδευτικού συστήματος. Κατά την πρώτη φάση, την **«ποινική περίοδο»**, οι κατάδικοι εργάζονταν μόνοι τους υπό καθεστώς αυστηρής πειθαρχίας. Κατά τη δεύτερη φάση, την **«κοινωνική περίοδο»**, οι κατάδικοι εργάζονταν σε ομάδες των έξι ατόμων (οι οποίες σχηματίζονταν με δική τους επιλογή μελών στο τέλος της «ποινικής περιόδου»), με συλλογική ευθύνη ως προς την απόκτηση ή απώλεια βαθμών. Σε μία τρίτη τελική περίοδο, **την «εξατομικευμένη»**, διαλύονται οι ομάδες και ο κάθε κατάδικος ζει πλέον ελεύθερα στη δική του καλύβα, με το δικό του κήπο για καλλιέργεια, εξακολουθώντας παράλληλα να εργάζεται κερδίζοντας βαθμούς.
- ◆ Εκτός από τα παραπάνω μέτρα που αφορούν το μηχανισμό του συστήματος ο Μακόνoki επιχείρησε, επίσης, να καλλιεργήσει ένα γενικότερο κλίμα κατανόησης και συμφιλίωσης με τους κρατούμενους, κυρίως περιορίζοντας την εφαρμογή της μαστίγωσης και της σιδηροδέσμιας κράτησης και θέτοντας υπό έλεγχο την αυθαιρεσία των σωφρονιστικών του υπαλλήλων.
- ◆ Τα αποτελέσματα της πολιτικής του ήταν θετικά (αφού μόνο ένα 3% των κρατούμενων που είχε υπό την επίβλεψη του καταδικάστηκαν εκ νέου κατά την 4ετία παραμονής του στο «Νόρφολκ»)

5. **Σερ Γουόλτερ Κρόφτον (1815-1878):**

- ◆ Η κυριότερη εξέλιξη του προοδευτικού συστήματος, μετά τον Μακόνoki, σημειώθηκε από τον Κρόφτον στη Ιρλανδία (διορίσθηκε αρχηγός των φυλακών το 1853)
- ◆ Το σύστημα του Κρόφτον αποτελεί την πληρέστερη μορφή «προοδευτικού συστήματος, στηριγμένου στις αρχές του Μακόνoki, προσαρμοσμένου, όμως, στα δεδομένα αστικών φυλακών και βελτιωμένου ως προς τον ειδικότερο τρόπο μετάβασης από το καθεστώς της φυλακής στην ελευθερία.
- ◆ Διατηρούνται **(1) τόσο τα κίνητρα επιβράβευσης των κρατούμενων για αποδοτική εργασία και καλή διαγωγή (μέσω της τήρησης σχετικού μητρώου), (2) όσο και η ιδέα μίας προοδευτικής πορείας από την φυλάκιση στην απελευθέρωση** (με προσωπική προσπάθεια των υπευθύνων της φυλακής, διοικητή, δασκάλου & ιερωμένου, να ασκήσουν αναμορφωτική επίδραση στο χαρακτήρα του κρατούμενου.
- ◆ Οι τέσσερις φάσεις:
 - Πρώτη Φάση: **Ο κρατούμενος τίθεται κατ' αρχήν σε πλήρη απομόνωση χάριν συνετισμού και διαπαιδαγώγησης** (αργότερα κατά το στάδιο αυτό γίνεται η διερεύνηση της προσωπικότητας του), ενώ μετά από τρεις μήνες του παρέχεται απασχόληση & καλύτερη διατροφή.
 - Δεύτερη Φάση (18 μήνες): **Ο κρατούμενος εντάσσεται σε ομάδες εργασίας την ημέρα και απομονώνεται στο κελί του τη νύχτα («Ωβούρνειο σύστημα»)**, έχοντας τη δυνατότητα αν

βελτιώνει καθημερινά τη θέση του, μέσω της αποδοτικής εργασίας, της καλής επίδοσης στο σχολείο και της πειθαρχείας, περνώντας, κατά τη διάρκεια της φάσης αυτής, από «4 τάξεις».

- ο Τρίτη Φάση: Στη φάση αυτή, διάρκειας τουλάχιστον 4 μηνών, **ο κρατούμενος τίθεται υπό καθεστώς ημιελευθερίας» (παύει να βαθμολογείται), τοποθετούμενος σε «ενδιάμεση φυλακή» (χωρίς τείχη και κάγκελα),** ενώ κατά την ημέρα είτε διαπαιδαγωγείται είτε αποστέλλεται σε μακρινούς τόπους για εργασία χωρίς επίβλεψη για ένα διάστημα τουλάχιστον 4 μηνών.
- ο Τέταρτη Φάση: **Ο κρατούμενος απολύεται «υπό όρον», ήτοι προσωρινά και με την προϋπόθεση ότι δεν θα παρεκτραπεί με οιονδήποτε τρόπο επί ορισμένο χρόνο μετά την απόλυση του,** διατρέχοντας τον κίνδυνο του επανεγκλεισμού στη φυλακή.

6. Η θέσπιση του «αναμορφωτικού συστήματος» στην Ελμάιρα της Νέας Υόρκης από τον «Brockway»

- ♦ Αποκορύφωμα της εξέλιξης του προοδευτικού συστήματος αποτελεί η θέσπιση του «αναμορφωτικού συστήματος», μετά τις ενέργειες του «Brockway», στη Νέα Υόρκη το 1877.
- ♦ Το σύστημα αυτό στηρίζεται στο θεσμό της «αόριστης καταδίκης» και η εφαρμογή του αφορά κυρίως νεαρά (16-30) μη υπότροπα άτομα που έχουν διαπράξει σοβαρά εγκλήματα, αλλά κρίνονται βελτιώσιμα.
- ♦ Ο κάθε κρατούμενος παρέμενε στις φυλακές της «Ελμάιρα» για χρονικό διάστημα που κυμαινόταν ανάμεσα στον ένα χρόνο και στο ανώτατο όριο ποινής που προβλεπόταν για το έγκλημα του (εξ' ου και ο χαρακτηρισμός της καταδίκης ως «αόριστης»).
- ♦ Περνούσε προοδευτικά από **τρεις τάξεις με κριτήρια προαγωγής από την μία τάξη στην επόμενη την απόδοση του σε εργασία και σχολείο και την ηθική διαγωγή του** (ανάλογα δηλαδή κριτήρια με αυτά που αξιοποίησε ο Κρόφτον). Προς την επίτευξη του «αναμορφωτικού» αυτού για την προσωπικότητα του αποτελέσματος, ο κατηγορούμενος συνεπικουρείται από τους υπευθύνους του σωφρονιστηρίου, δια της υποβολής σε σωματική και ηθική αγωγή, **η οποία περιλαμβάνει πρωτίστως την εξασφάλιση μίας βασικής μόρφωσης και την εκμάθηση ενός επαγγέλματος.**
- ♦ **Ο κρατούμενος απολύεται προσωρινά,** όταν η συμπεριφορά του δικαιολογούσε την προσδοκία ότι θα ζούσε ελεύθερος, χωρίς να διαπράξει νέα εγκλήματα.
- ♦ **Απολυόταν δε οριστικά,** όταν η συμπεριφορά στο μεσοδιάστημα του έδειχνε ότι είχε αποκτήσει τη διαγωγή και τον ικανότητα διαβίωσης κατά το πρότυπο ενός φιλόνομου ελεύθερου πολίτη.

7. Οι φυλακές «Borstal» στην Μ. Βρετανία το 1908.

- ♦ Αποτελούν εξέλιξη του αναμορφωτικού συστήματος και η θεσμοθέτηση τους απέβλεπε στην απαλλαγή της έκτισης της στερητικής της ελευθερίας ποινής από τον παραδοσιακό τιμωρητικό της προσανατολισμό, και την αναγωγή της σε μέσον αγωγής των κρατουμένων.
- ♦ Προς την κατεύθυνση αυτή **οργανώνεται ένα πρόγραμμα, «στελεχωμένο» με εξειδικευμένο προσωπικό που ασκεί «γονική επίβλεψη», (1) πλήρους απασχόλησης ποικίλων μορφών, (2) εκμάθησης επαγγέλματος και «μετασωφρονιστικής μέριμνας» για ολιγομελείς ομάδες ατόμων νεαρής ηλικίας.**

➤ Οι γενικές αρχές της Ποινικής Καταστολής της περιόδου 1700-1876

- ♦ Ως κύριο χαρακτηριστικό των αρχών αυτών επισημαίνεται **η αντίδραση κατά της κρατικής και δικαστικής αυθαιρεσίας.**

- ◆ **Ο άνθρωπος έχει αυτόνομη αξία** και, με βάση τη θεωρία του «Κοινωνικού Συμβολαίου», **έχει παραχωρήσει υπέρ της οργανωμένης κοινωνίας ένα τμήμα της ελευθερίας του, το απολύτως αναγκαίο για να εξασφαλίσει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του**, σε συνθήκες ευνομίας και τάξεως. Οι παράνομες πράξεις του (με ικανή προϋπόθεση νομιμότητας να γνωρίζει εκ των προτέρων τι επιτρέπεται και τι όχι, προκειμένου να είναι σε θέση να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του) **τον θέτουν «εκτός του κοινωνικού συμβολαίου»** και επισύρουν την ηθικοκοινωνική του ευθύνη και τις συνέπειες που προβλέπει ο ποινικός νόμος, εκτός εάν πρόκειται για παράφρονα ή παιδί.
- ◆ **Σκοπός τη ποινής είναι η αποκατάσταση της έννομης τάξης και ο παραδειγματισμός ή διαπαιδαγώγηση των υπολοίπων κοινωνιών και όχι τόσο η αναμόρφωση δια της αγωγής του εγκληματία** (στο κλίμα αυτό η απαίτηση για ηπιότητα των ποινών προβάλλει όχι ως ένδειξη στοργής προς τον εγκληματία, αλλά ως η λογικότερη και λιγότερο δαπανηρή μέθοδος πάταξης του εγκλήματος)
- ◆ Από τις γενικές αυτές αρχές εκπορεύτηκαν σταδιακά πορισμένες ειδικότερες:
 - **Η αρχή της νομιμότητας των εγκλημάτων και ποινών** (κανένα έγκλημα και καμία ποινή χωρίς προγενέστερο της πράξης νόμο, που να προβλέπει της απολύτως και προφανώς αναγκαίες ποινές) και άλλα αξιώματα όπως κατεχοχήν (1) το τεκμήριο αθωότητας, (2) το δικαίωμα σε δημόσια δίκη από αρμόδιο, βάσει προγενέστερου νόμου, ορκωτό Δικαστήριο, (3) το επιτρεπτό της προφυλάκισης μόνο επί τη βάσει νόμου, (4) η καταδίκη μόνο επί τη βάσει ουσιαστικών αποδείξεων που εκτιμώνται ελεύθερα από το δικαστή και (5) το δικαίωμα του κατηγορουμένου να λαμβάνει γνώση της κατηγορίας. Σημειώνεται ότι κατά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής της, η αρχή της νομιμότητας λειτούργησε κατά τρόπο εξαιρετικά «τυπικιστικό», οδηγώντας σε ακρότητες, με καθιέρωση «άτεγκτης» ταρίφας ποινών, χωρίς δυνατότητα εκτίμησης από τον Δικαστή των ιδιαίτερων περιστάσεων της κάθε περίπτωσης.
 - **Η αρχή της ποινικής ευθύνης του εγκληματία ανάλογα με το μέγεθος της ενοχής του.** Η αρχή αυτή στηρίζεται στην υπόθεση ότι ο εγκληματίας είναι «κανονικός» (δηλαδή «εχέφρων» άνθρωπος και, άρα, υπεύθυνος για τις πράξεις του. Δεν τιμωρούνται, λοιπόν, ως «ποινικά αδιάφοροι» δράστες που κατά την τέλεση της πράξης βρίσκονται σε κατάσταση παραφροσύνης. Στην εφαρμογή της αρχής αυτής, η ενοχή συναρτάται με τη βαρύτητα της πράξης, ενώ παράλληλα, κατά την περίοδο αυτή, δεν υπάρχουν συγκεκριμένοι κανόνες και κριτήρια για την επιμέτρηση της ποινής και την αναγνώριση ελαφρυντικών, ενώ λίγο ενδιαφέρει η διαγωγή του δράστη κατά την έκτιση της ποινής του (οι ιδέες αυτές αρχίζουν να αναθεωρούνται με την θέσπιση των διαφόρων σωφρονιστικών συστημάτων).
 - **Η αρχή της ποινής ως μέσου πρόληψης.** Το θεμέλιο της ποινής εξακολουθεί να αναζητείται στην πράξη και την ενοχή του δράστη και στην νεφελώδη ιδέα της ανταποδοτικής δικαιοσύνης. Χαρακτηριστικές είναι εδώ οι θέσεις των «Καντ» και «Χέγκελ». **Ο Καντ**, αντιτιθέμενος στον Μπεκαρριά, υποστηρίζει ότι θεμέλιο της ποινής είναι η ίδια η Δικαιοσύνη, (όπως αυτή διαμορφώνεται ως ιδέα από το δικαστή, σύμφωνα με τους προγενεστέρως θεσπισθέντες νόμους) και ότι **ο εγκληματίας πρέπει να τιμωρείται «για μόνο το λόγο ότι έκανε έγκλημα»**, όχι δε χάριν παραδειγματισμού ή εκφοβισμού των άλλων, γιατί τότε η ανθρώπινη αξία καταπίπτει σε μέσον εξυπηρέτησης ενός σκοπού. **Ο Χέγκελ** υποστηρίζει ότι **η επιβολή της ποινής αποτελεί προσβολή της εγκληματικής βούλησης του δράστη, προσβολή με την οποία αποκαθίσταται το δίκαιο και αίρεται το έγκλημα.** Η ποινή επιβάλλεται όχι για λόγους εκφοβισμού ή βελτίωσης, αλλά για το άδικο και τη δικαιοσύνη.
- ◆ Παρά τις απόψεις αυτές περί θεμελιώσεως της ποινής, οι τότε αντιλήψεις του Διαφωτισμού περί του σκοπού της ποινής, **θέλουν την ποινή να τείνει στην πρόληψη και καταπολέμηση του εγκλήματος** και, ως εκ τούτου πρέπει να φέρει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: **(1) να μπορεί να κλιμακωθεί σε βαρύτητα και να υπερβαίνει πάντοτε τα οφέλη που προκύπτουν ή μπορούν να προκύψουν από την**

τέλεση του εγκλήματος για το οποίο η εκάστοτε ποινή απειλείται και (2) να συνδέονται οι ποινές με τα εγκλήματα κατά τρόπο αυτοματοποιημένο στη συνείδηση των κοινωνιών (ως κοινωνοί νοούνται εδώ όσοι δεν έχουν ακόμη εγκληματήσει, θεωρείται δηλαδή ότι η ποινή πρέπει να αποβλέπει σε γενική πρόληψη, ασκώντας έναν ψυχολογικό καταναγκασμό ικανό να αποτρέψει-συγκρατήσει τους πολίτες από το έγκλημα)

- ◆ Σύμφωνα με τις δύο παραπάνω προϋποθέσεις και, μέχρι την επικράτηση ως κύριας δημόσιας ποινής αυτής της στέρησης της ελευθερίας, **η ποινή επιδιώκεται να ανταποκρίνεται στη φύση του κάθε εγκλήματος, αποτελώντας «απάντηση» της κοινωνίας προς αυτό.**

8. Μισέλ Φουκώ (1929-1984)

- ◆ Ο Φουκώ προσφέρει μία πολύ ενδιαφέρουσα εκτίμηση για τη φύση και τη λειτουργία των ποινικών κυρώσεων στην εξεταζόμενη περίοδο (1700-1876), η οποία επικρίθηκε κυρίως για τη μεθοδολογία της και, συγκεκριμένα, με την κατηγορία ότι ισοπεδώνει την ιδιομορφία των επιμέρους ιστορικών περιόδων, παραγνωρίζοντας της τυχόν ασυνείδητες ή ενσυνείδητες αντιστάσεις που συνάντησαν οι φορείς της εξουσίας κατά την προσπάθεια τους να καταπολεμήσουν τις αποκλίσεις από την «κανονικότητα» (βλέπε παρακάτω).
- ◆ Ο Φουκώ διαγιγνώσκει μία ιστορική στροφή στη λειτουργία της ποινής, από την τιμώρηση και τον φυσικό πόνο του εγκληματία (της εποχής του Μεσαίωνα). Η ποινή τώρα καθίσταται δίδαγμα και σύμβολο, με προορισμό να επιδρά στις ψυχές τόσο του εγκληματία όσο, και κυρίως, των άλλων κοινωνιών.
- ◆ Αυτός είναι ο λόγος, κατά τον Φουκώ, που η ποινή αρχίζει να εκτελείται σε απομονωμένους χώρους, ενώ δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στη δημοσιότητα της δίκης, τα πρακτικά της οποία εντυπώνονται βαθύτερα στη συνείδηση του κοινού από την απλή εικόνα του εγκληματία.
- ◆ **Σκοπός της ποινής είναι η καταπολέμηση κάθε απόκλισης από το «κανονικό»**, με την ατιμωτική απομόνωση όσων αποκλίνουν (στεγανός διαχωρισμός «καλών» και «κακών» και τη δημιουργία μίας αόριστης απειλής εναντίον όλων όσοι θα διανοούνταν να μιμηθούν τον αποκλίνοντα ή να αμφισβητήσουν αυτή την τάξη πραγμάτων.
- ◆ Ο Φουκώ βλέπει την ποινή ως το τελευταίο σκαλί μίας σειράς «μικροτιμωρήσεων» για απλώς επίμεμπτες πράξεις που καλύπτουν τα κενά μεταξύ των ποινικά κολάσιμων παραβάσεων. Με την τακτική αυτή, που απεικονίζεται στο «Πανοπτικόν» του Μπένθαμ, οι φορείς της εξουσίας επιτυγχάνουν, κατά τον Φουκώ, να ελέγχουν και να κατευθύνουν τις καταστάσεις, απλώς με την άσκηση ψυχολογικής πίεσης και με αναλυτική καταγραφή προσώπων και πραγμάτων, χωρίς να υποβάλλονται σε μεγάλες ανάγκες για φυλακτικό προσωπικό (κατ' αναλογία με το Πανοπτικόν, οι φορείς της εξουσίας σε βλέπουν χωρίς να τους βλέπει και, μάλιστα, εξοικονομώντας δαπάνες από την απασχόληση λιγότερων φυλάκων). Οι απόψεις αυτές του Φουκώ δεν φαίνεται να απέχουν πολύ από την ιστορική πραγματικότητα, όπου, περί τα τέλη του 18^{ου} αιώνα παρατηρείται μία έντονη τάση της κρατικής εξουσίας να ελέγξει σχολαστικά τον τρόπο ζωής των πολιτών, ακόμη και σε λεπτομέρειες ιδιωτικής φύσης (ποινική κύρωση για την ιδιοτελή διέγερση ασυμφωνίας), εθίζοντας τους παράλληλα μέσα από «διδασκικά-ηθικοποιητικά» νομοθετικά κείμενα.

➤ Η Άνθηση του Διαφωτισμού στον Ελληνικό Χώρο

1. Το «Απάνθισμα των Εγκληματικών»

- ◆ Ψηφίστηκε από τη Β' Εθνοσυνέλευση Άστρους και ανατίθεται σε μία 9μελή επιτροπή πρωτίστως συντιθέμενη από κληρικούς, η σύνταξη ενός κειμένου (η οποία και επετεύχθει εντός του

εντυπωσιακού χρόνου των 16-17 ημερών!) Το ενδιαφέρον είναι επιπλέον ότι δεν υπάρχει κάποιο κείμενο ΠΚ που χρησιμοποιείται ως βάση αντιγραφής. Ο εν λόγω «ΠΚ» δεν έχει γενικό μέρος.

- ♦ Προβλεπόμενες Ποινές: Ως **κύριες ποινές** προβλέπονται (1) η θανατική ποινή (σε εξαιρετικές περιπτώσεις ληστείας, ανθρωποκτονίας κλπ) και, κυρίως, ή Φυλάκιση, ενώ δεν υπάρχουν καθόλου σωματικές ποινές, πλην του μαστιγώματος επί κλοπών. Προβλέπονται, επίσης, **παρεπόμενες ποινές**, όπως η στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων.
- ♦ Αξιολόγηση: Επιδράσεις από το Βυζαντινό Δίκαιο καθώς το προηγούμενο νομοθετικό κείμενο ήταν η Εξάβιβλος του Αρμενόπουλου, στην οποία μάλιστα αυθαιρέτως κατέφευγαν εφαρμόζοντας το κατ' ευθείαν, κατά την εκδίκαση ποινικών υποθέσεων, τα Δικαστήρια της εποχής, λόγω των κενών που φυσιολογικά εμφάνιζε το Απάνθισμα. Η μέγιστη διάρκεια της ποινής της φυλάκισης ήταν μέχρι 19 ετών. Ίσχυσε περίπου 10 χρόνια (με βάση δε αυτό καταδικάστηκε και ο Κολοκοτρώνης!). Τα δικαστήρια επιβάλλουν σχετικά ήπιες ποινές.

2. Ο Ποινικός Νόμος του 1834

- ♦ Χαρακτηριστικό του είναι η προσπάθεια υπερρύθμισης όλου του φάσματος της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής (όπως μαρτυρά ο αριθμός των 750 άρθρων που περιελάμβανε). Είναι βασισμένος στον Γαλλικό ΠΚ του 1810 και τον Βαυαρικό ΠΚ του 1813. Ένα νομοθετικό κείμενο που ουσιαστικά παρέμεινε εν ισχύ 118 χρόνια.
- ♦ Προβλεπόμενες Ποινές: Εισάγεται, κατά τα γαλλικά πρότυπα, η τριχοτόμηση των εγκλημάτων: Κάθειρξη 5-20 χρόνια, Φυλάκιση και, Κράτηση (1-30 ημέρες). Σημειώνεται ότι επιβιώνει και η θανατική ποινή (!).

3. Εξελίξεις στο χώρο των Σωφρονιστικών Συστημάτων

- ♦ Από Σωφρονιστικής Σκοπιάς τα σημαντικότερα νομοθετήματα επί εποχής Καποδίστρια ήταν τα εξής: (1) το 278 Ψήφισμα 14.12.1830 «Περί Φυλακών» (μπορεί αυτό να θεωρηθεί ως το πρώτο σωφρονιστικού περιεχομένου νομοθέτημα στην Ελλάδα μέχρι τους τρεις νεώτερους Σωφρονιστικούς Κώδικες, στους οποίους, προς επίρρωσιν αυτού, μπορεί να βρει κανείς θεσμούς που βασίζονται στα πρώτα) και (2) το νομοθετικό διάταγμα του Όθωνα του 1836, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί αντίστοιχα ως ο πρώτος «Κανονισμός Λειτουργίας της Φυλακής».
- ♦ Για το Ψήφισμα Περί Φυλακών μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι ο σκοπός της ποινής είναι ο παραδειγματισμός και ο εκφοβισμός του επίδοξου δράστη.
- ♦ Στο ν.δ. προβλέπονται και πειθαρχικές ποινές οι οποίες επιβάλλονται από ένα συλλογικό όργανο καλούμενο «Εφορία», το οποίο αντιστοιχεί προς το σημερινό Συμβούλιο των Φυλακών (σημειωτέον ότι στην Ελλάδα δεν υφίσταται σήμερα Δικαστήριο εκτελέσεως ποινών)
- ♦ Χαρακτηριστικά για τις φυλακές της εποχής είναι προτάσεις υιοθέτησης σωφρονιστικών συστημάτων που «έμειναν στα χαρτιά».
- ♦ Ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η δημοσίευση του **Βενιαμίν Αμπέρ (1855)**, όταν αυτός προσεκλήθη να επιθεωρήσει τις τότε υπάρχουσες στην Ελλάδα φυλακές. Ο Αμπέρ είχε προτείνει μια εφαρμογή προοδευτικού συστήματος με την κτήση και απώλεια προνομίων εκ μέρους των καταδίκων που στεγάζοντας στην φυλακή Μεθώνη, ανάλογα με την παρεχόμενη εργασία (μετάφραση το 1949 σε 150 σελίδες).
- ♦ Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το έργο του Αριστείδη Οικονόμου («Οικονόμος») που ασχολείται με αρκετά θέματα εξανθρωπισμού των φυλακών (επί κυβέρνησης Τρικούπη).
- ♦ Εξίσου ο Στέβενς, Βέλγος επιθεωρητής φυλακών, ο οποίος πρότεινε επίσης εφαρμογή προοδευτικού συστήματος που δεν προωθήθηκε λόγω των αυξημένων κονδυλίων που απαιτούσε η υλοποίησή του.

- ♦ Την εποχή αυτή η συντήρηση, ο εκσυγχρονισμός και η δημιουργία νέων φυλακών εναπόκειται σχεδόν αποκλειστικά στην **ιδιωτική χαριστική πρωτοβουλία**: πχ 1887: Φυλακές Συγγρού, 1900 «Εφηβείο Αβέρωφ»

➤ Η Ποινική Καταστολή της περιόδο (1876-1945)

1. Η Ιταλική Θετική Σχολή (1876-)

- ♦ Η στροφή προς τον εγκληματία και την προσωπικότητα του, που συντελέστηκε με την επικράτηση των ιδεών του Διαφωτισμού, μας εισάγει (ιδίως από το 1876 με τη δημοσίευση του έργου «Ο Εγκληματίας Άνθρωπος» του «Λομπρόζο») βαθμιαία σε μία νέα εποχή για τη Σωφρονιστική που χαρακτηρίζεται **από έντονα πραγματιστική και δυναμική θεώρηση των δεδομένων**.
- ♦ Στο νέο αυτό πνευματικό ρεύμα, οι απαρχές του οποίου συμπίπτουν με τη διάδοση των φυσικών επιστημών, την εδραίωση της βιομηχανικής επανάστασης, την όξυνση των κοινωνικών αντιθέσεων και την ανάπτυξη του εθνικισμού, υπάρχει διάχυτος ο προβληματισμός για **τη διάγνωση, μέσα από την εμπειρική παρατήρηση, των ακατάλυτων νόμων, που διέπουν τη φύση, την ανθρώπινη συμπεριφορά και τις κοινωνικές εξελίξεις**. Με τη γνώση αυτών των ακατάλυτων νόμων για τα ψυχολογικά και κοινωνικά φαινόμενα ο άνθρωπος μπορεί να κυριαρχήσει στη φύση και, κυρίως, να κατευθύνει την ανθρώπινη εξέλιξη προς την κατεύθυνση που εκείνος θέλει. Το δε έγκλημα ως ανθρώπινη κοινωνική συμπεριφορά δε μπορεί παρά να έχει τους δικούς του ακατάλυτους νόμους. Εφόσον κανείς τους γνωρίσει εμπειρικά, αποκτά τη δυνατότητα να καταπολεμήσει το έγκλημα με μία εύστοχη αντεγκληματική πολιτική.
- ♦ Μέσα στο περιβάλλον αυτών των νέων ιδεών η αρχή της νομιμότητας (αξίωμα για την προάσπιση των ανθρωπίνων ελευθεριών και πάταξης της αυθαιρεσίας) χάνει έδαφος απέναντι στις νέες τάσεις για «κοινωνικισμό», **ισχυροποίησης του κράτους για την προστασία του έθνους και προστασίας των ασθενέστερων έναντι των ισχυρότερων και, εν τέλει, έναντι της αναδυόμενης «αρχής της κοινωνικής ωφέλειας»**.
- ♦ Οι Ιταλοί θετικιστές, πρωτοπόροι του νέου αυτού ρεύματος, εκφράζουν τις ακόλουθες ιδέες στο χώρο του ποινικού δικαίου: (1) **Το έγκλημα πρέπει να εξετάζεται σαν κοινωνική πραγματικότητα** (ως εκδήλωση μίας συγκεκριμένης ανθρώπινη συμπεριφοράς) και όχι ως αφηρημένη νομική έννοια και, **άρα, η αντιμετώπιση του δεν πρέπει να στηρίζεται στην αρχή της νομιμότητας, αλλά στη λήψη όλων των μέτρων που είναι αναγκαία για την κοινωνική άμυνα, ανάλογα και με το βαθμό αντικοινωνικότητας του δράστη**. (2) Μέτρα κοινωνική άμυνας πρέπει να λαμβάνονται, εξαιτίας μόνου του γεγονότος ότι ζουν σε μία κοινωνία ανθρώπων και ανεξαρτήτως της ύπαρξης και του βαθμού ενοχής τους, **και έναντι εγκληματιών, των οποίων ο βαθμός αντικοινωνικότητας είναι τόσο μεγάλος, ώστε να μην ελέγχουν τη θέληση τους και να μην ελπίζεται ότι μπορούν να βελτιωθούν** (ακαταλόγιστοι λοιπόν δράστες τιμωρούνται κανονικά). (3) **Τα μέτρα κοινωνικής άμυνας** (που στοχεύουν στην προστασία της κοινωνίας και την ειδική πρόληψη και αντικαθιστούν της ποινές) **θα διαμορφώνονται με βάση την επικινδυνότητα του εγκληματία με βάση την κατηγοριοποίηση του σε ορισμένες εγκληματικές κατηγορίες**, στις οποίες αυτός κατατάσσεται με βάση την έρευνα της προσωπικότητας του. Έτσι, στους ανεπίδεκτους βελτίωσης θα πρέπει να επιβάλλονται εξοντωτικές κυρώσεις, ενώ στους άλλους κυρώσεις που αποβλέπουν στον εκφοβισμό ή την αναμόρφωσή τους.

- ◆ Παράλληλα με την ως άνω διαμόρφωση των μέτρων κοινωνικής άμυνας, ή κοινωνία θα πρέπει να λαμβάνει και μέτρα για την επανόρθωση από τον εγκληματία της ζημίας που προκάλεσε στο θύμα.

2. Λομπρόζο (1835-1909)

- ◆ Διαφοροποιείται από το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο (στο οποίο γενικά μπορεί κανείς να εντάξει τις ιδέες των Ιταλών θετικιστών) κατά το ότι, έχοντας ιατρική μόρφωση, *εστιάζει την έρευνα του στη βιολογική και ανθρωπολογική κατεύθυνση, επιχειρώντας, σε μία πρώτη περίοδο, να διαπιστώσει τη σχέση ανάμεσα σε ορισμένες ασθένειες και την εγκληματικότητα*, καταλήγοντας στη διαπίστωση ότι *ο «καθαυτό εγκληματίας» παρουσιάζει μία υπολειμμένη σωματική και πνευματική ανάπτυξη, η οποία γίνεται αντιληπτή από ορισμένα εξωτερικά σημεία, σωματικά ή ψυχικά, τα «στίγματα»*. Στην πρώτη έκδοση του βιβλίου του επιδίδεται στην περιγραφή αυτού του κατά τη γνώμη του «ανθρωπολογικού τύπου του εγκληματία», που αργότερα θα ονομασθεί «εκ γενετής εγκληματίας». Σε επόμενες εκδόσεις του βιβλίου του αναφέρει και άλλες κατηγορίες εγκληματιών όπως οι παράφρονες και ηθικά παράφρονες, οι επιληπτικοί και οι «εγκληματίες εκ περιστάσεως», στους οποίους συμπεριλαμβάνει και άλλες υποκατηγορίες, όπως του καθ' έξη
- ◆ *Προτεινόμενες Κυρώσεις: Για τον εκ γενετής εγκληματία, κατά τον Λομπρόζο, η Πολιτεία πρέπει να επιφυλάσσει εξαιρετικές (εξοντωτικές) κυρώσεις. Για τις παθολογικές περιπτώσεις προτείνεται η ίδρυση ειδικών ποινικών ψυχιατρείων. Για τις ελαφρότερες περιπτώσεις προτείνεται η σωματική ποινή, το πρόστιμο, η αποζημίωση του θύματος.*

3. Γκαρόφαλο (1852-1934)

- ◆ Ο Γκαρόφαλο, δεδομένης και της νομικής του μόρφωσης, προσανατολίζεται σε μία πιο θεωρητική κατεύθυνση, επιδιόδομενος στη *διερεύνηση του εγκλήματος από την «εξωνομική» πλευρά* (δηλαδή χωρίς συσχετισμό με τις αντιλήψεις του νομοθέτη ή τις κοινωνικές ανάγκες της εποχής), διατυπώνει τη *θεωρία του για το «πραγματικό» έγκλημα*, το οποίο συντελείται *όταν μία συμπεριφορά πλήττει τα θεμελιώδη συναισθήματα της φιλαλληλίας, (1) την «αγαθότητα» και (2) την «δικαιοσύνη»*
- ◆ *Πραγματικός εγκληματίας είναι αυτός που παρουσιάζει έλλειψη σε ένα τουλάχιστον από τα δύο αυτά αλτρουιστικά αισθήματα, εξαιτίας μίας ηθικής ή ψυχικής «ανωμαλίας» με οργανικό χαρακτήρα. Η έλλειψη συναισθήματος της «αγαθότητας» διακρίνει τους βίαιους εγκληματίες, η έλλειψη της «δικαιοσύνης» τους κλέφτες, ενώ την απουσία και των δύο διαπιστώνει ο Γκαρόφαλο στον εγκληματολογικό τύπο του δολοφόνου.*
- ◆ *Προτεινόμενες Κυρώσεις: (1) Εκεί που η «ηθική ανωμαλία» του εγκληματία είναι ανεπίδεκτη βελτίωσης (πχ στυγνός κατ' επάγγελμα) δολοφόνος προτείνονται αχρηστευτικές κυρώσεις (θάνατος), (2) σε περιπτώσεις εγκληματιών που δεν μπορούν να προσαρμοσθούν σε οργανωμένο κοινωνικό περιβάλλον προτείνεται η υπερπόντια εκτόπιση, ενώ (3) για ελαφρότερες περιπτώσεις προτείνεται η αποστολή επ' αόριστον σε αγροτική αποικία (όχι φυλάκιση) ή η στέρηση κάποιων δικαιωμάτων και, για τους εξ αμελείας εγκληματίες, η επιβολή προστίμου & η αποκατάσταση της ζημίας του θύματος (επί οικονομικής αδυναμίας καταβολής των χρηματικών αυτών ποινών προτείνεται από τον Γκαρόφαλο, η παρακράτηση της οφειλής από το μηνιαίο εισόδημα ή από το προϊόν αναγκαστικής εργασίας στην οποία υποβάλλεται ο εγκληματίας)*

4. Ενρίκο Φέρι (1856-1929)

- ◆ Ο Φέρι, μαθητής του Λομπρόζο, δίνει στο έργο του μια πιο πολυδιάστατη και συστηματοποιημένη κατεύθυνση, προσπαθώντας να διευρύνει την οπτική γωνία της ιταλικής θετικής σχολής, πέρα από τα στενά ανθρωπολογικά της ενδιαφέροντα, και προς τη σημασία κοινωνικών παραγόντων στη

διάπραξη του εγκλήματος. **Βασίζει έτσι την Εγκληματολογία σε δεδομένα που φωτίζουν το έγκλημα τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό γεγονός.**

♦ Κατηγορίες Εγκληματιών: Ο Φέρι διακρίνει 5 κατηγορίες εγκληματιών.

- **Οι παράφρονες εγκληματίες:** Στην κατηγορία αυτή εντάσσει εκτός από τις κατηγορίες των θεωρούμενων ως παραφρόνων στην εποχή του (περιπτώσεις ηλιθιότητας, επιληψίας, μανίας καταδιώξεως κλπ) και **τους «ηθικούς εγκληματίες»** (έλλειψη ή ατροφία ηθικού αισθήματος) **και τους «ημιπαράφρονες»** (διαπράττουν στυγνά εγκλήματα με χαρακτηριστική ψυχραιμία) και προτείνει ως κύρωση τον **εγκλεισμό τους σε ποινικά «φρενιατρεία»**.
- **Οι εκ γενετής εγκληματίες,** οι οποίοι δεν διακρίνουν μεταξύ του στυγνού εγκλήματος γενικά και ενός εντίμου επαγγέλματος **θα πρέπει να επιβάλλεται η θανατική ποινή** (απορρίπτει τη φυλάκιση θεωρώντας ότι ο εγκληματολογικός αυτός τύπος αντιμετωπίζει τη φυλακή σαν άσυλο με δωρεάν –άνευ χρείας εργασίας- διατροφή ή ως αναπόσπαστο κίνδυνο του εγκληματικού τους επαγγέλματος)
- **Οι εκ πάθους εγκληματίες:** Αυτοί, κατά τον Φέρι, ωθούνται στο έγκλημα τους από ένα πάθος (οργή, ερωτική απογοήτευση) και καμία ποινή δεν μπορεί να τους αποτρέψει από τα επακόλουθα του πάθους αυτού, **οπότε και προτείνεται ως κύρωση μόνο η αυστηρή επανόρθωση των ζημιών που προξένησαν στο θύμα τους.**
- **Οι εκ περιστάσεως εγκληματίες:** Αυτοί ωθούνται στο έγκλημα από πειρασμούς είτε προσωπικούς είτε του κοινωνικού περιβάλλοντος και δεν επαναπίπτουν στο έγκλημα όταν αυτοί εκλείψουν και προτείνεται, αντί των βραχυχρόνιων ποινών φυλάκισης που επιβάλλονται, **η λήψη προληπτικών μέτρων** (περίθαλψη της εγκαταλελειμμένης νεολέας) και, για σοβαρότερες περιπτώσεις, **την πρόσκαιρη εξορία και απομόνωση σε αγροτική αποικία.**
- **Οι καθ' έξη εγκληματίες:** Στην κατηγορία αυτή κατατάσσονται εγκληματίες που υποπίπτουν στο έγκλημα για πρώτη φορά, συνήθως από ηθική αδυναμία, αλλά εθίζονται σε αυτό και το κάνουν επάγγελμα τους. Προτείνονται δε ως κυρώσεις οι ίδιες με τους «εκ γενετής εγκληματίες» (**ήτοι θανατική ποινή**), εκτός εάν πρόκειται για το πρώτο έγκλημα τους, οπότε θα πρέπει να υποβάλλονται σε **ηπιότερες κυρώσεις όπως οι «εκ περιστάσεως».**

5. Η μεταχείριση του εγκληματία σύμφωνα με τις ιδέες των Ιταλών θετικιστών

- ♦ Το σύστημα των μέτρων που προτείνουν οι εκπρόσωποι της ιταλικής θετικής σχολής εδράζεται (α) στην **απόρριψη της φυλάκισης ως σωφρονιστικού μέσου**, (β) στην, κατά το δυνατόν, **εξατομίκευση των κυρώσεων ανάλογα με την προσωπικότητα του δράστη** και, κυρίως, (γ) στη **σαφή διάκριση «εκ περιστάσεως» εγκληματιών (ήπια καταστολή) και «εκ γενετής» η καθ' έξη (αυστηρότερη καταστολή).**
- ♦ Τα σωφρονιστικά συστήματα της εποχής, θεωρούμενα ως μία πτυχή του κλασικού ποινικού δικαίου, αντιμετωπίζονται με επιφύλαξη, πολύ περισσότερο γιατί σε αυτά (τα οποία προορίζονται για βελτιώσιμους βαρυποινίτες) δεν μπορούσε εύκολα να ενταχθεί καμία από τις δύο κατηγορίες. Υποστηρίζεται, έτσι, ότι η αναμόρφωση και η βελτίωση είναι δυνατή μόνο για τους κατά περίπτωση και «εκ πάθους εγκληματίες» (ο Φέρι θεωρεί ως προσφορότερο το ιρλανδικό-προοδευτικό σύστημα), ενώ για τους άλλους θα πρέπει απλώς να λαμβάνονται μέτρα κοινωνικής άμυνας και, κυρίως, η υπερπόντια εκτόπιση.

6. Η «Εκλεκτική» ή Γερμανική Θετική Σχολή

- ♦ Παράλληλα προς την ακραία κατεύθυνση της Ιταλικής Θετικής Σχολής, παρουσιάζεται ήδη από το 1989, με την ίδρυση της Διεθνούς Ένωσης Ποινικού Δικαίου, μία μετριοπαθέστερη τάση, με την ίδρυση μίας νέας σχολής, της «Εκλεκτικής» με ιδρυτές της τον Αυστριακό «Φον Λίστ», τον Βέλγο

«Φαν Χάμελ» και τον Ολλανδό «Πρινς», οι οποίοι ήρθαν κοντά εξ αφορμής της εργασίας του Φον Λιστ γύρω από την ανάγκη καθιέρωσης σκοπίμων και εξατομικευμένων ποινών.

- ◆ Η εκλεκτική σχολή, κυρίως δε ο Φον Λιστ, επιδιώκει τη σύνθεση των δύο κατευθύνσεων (ιταλικής θετικής και κλασσικής) και **προτείνει τη θέσπιση ενός διπολικού συστήματος κυρώσεων, στο οποίο συνυπάρχουν τόσο ποινές** (κυρίως για εκφοβιστικούς λόγους) **όσο και μέτρα ασφαλείας**, ως δύο αυτόνομες μορφές κύρωσης.
- ◆ Κατά το προτεινόμενο σύστημα, οι ποινές **προσδιορίζονται ως προς την διάρκειά τους αφηρημένα από το νόμο και συγκεκριμένα από την ενοχή του δράστη**, ενώ **τα μέτρα ασφαλείας επιβάλλονται για λίγο-πολύ αόριστο χρόνο σε εγκληματίες που εμφανίζουν επικινδυνότητα, για όσο χρόνο διατηρείται ο κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια**.
- ◆ Ο Φον Λιστ, αν και εγκολπώνεται-αποδέχεται τη δογματική μορφή του τότε ποινικού δικαίου και την έννοια του καταλογισμού, θεωρεί συγχρόνως ότι η ποινική επιστήμη πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τα πορίσματα των ανθρωπολογικών και κοινωνιολογικών επιστημών.
- ◆ Προτείνει, κατά τα Πλατωνικά πρότυπα, **τρία είδη μεταχείρισης των εγκληματιών**:
 - **Ποινή απλού εκφοβισμού για τους «κατά περίπτωση» εγκληματίες** (χρηματική ποινή, κράτηση ή απλή φυλάκιση)
 - **Ποινή Βελτίωσης σε συνδυασμό με μακρόχρονη αγωγή για αυτόν που ρέπει μεν προς το έγκλημα, αλλά είναι βελτιώσιμος** (φυλάκιση άνω του έτους και πρόσκαιρη κάθειρξη)
 - **Ποινή Εξαλειπτική για τον μη βελτιώσιμο καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα εγκληματία** (μακροχρόνια κάθειρξη & υπερπόντια εκτόπιση)
- ◆ Ακόμη αντιτίθεται στις βραχυχρόνιες ποινές φυλάκισης και **προτιμά τη χρηματική ποινή και το θεσμό της υφ' όρων αναστολής της ποινής**, πράγμα που ανταποκρινόταν και στις οικονομικές ανάγκες της εποχής μετά το 1850.
- ◆ Τέλος, υπογραμμίζει (α) την σημασία της ειδικής μεταχείρισης των ανηλίκων και (β) την ανάγκη λήψης προληπτικών του εγκλήματος κοινωνικών μέτρων.
- ◆ Το διπολικό σύστημα κυρώσεων καθιερώνεται βαθμιαία από τους περισσότερους ευρωπαϊκούς ΠΚ, με κύρια πρότυπα των ελβετικό, τον νορβηγικό και τον ιταλικό (και ο ελληνικός ΠΚ του 1951 θεωρείται ότι εντάσσεται στην κατηγορία αυτή των κωδίκων της «μέσης οδού»).
- ◆ Κατά την εποχή του Μεσοπολέμου σημειώνεται, πάντως, μια ουσιώδης απόκλιση από τη μετριοπαθή αυτή κατεύθυνση, οπότε εγκαθιδρύεται ένα αυταρχικό σύστημα ποινικών κυρώσεων, με χαρακτηριστικότερο δείγμα το χιτλερικό νόμο του 1933.

➤ Προσπάθειες για σωφρονιστική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα (1876-1950)

- ◆ Οι νέες σωφρονιστικές ιδέες που άρχισαν να διαδίδονται στην Ευρώπη δημιούργησαν ευνοϊκό κλίμα για την ανάληψη μεταρρυθμίσεων και στην Ελλάδα για βελτίωση της τραγικής κατάστασης των φυλακών, η οποία έγινε αντικείμενο αυστηρών διαπιστώσεων από ανήσυχα πνεύματα της εποχής.
- ◆ Πρωτοστάτης σε αυτή την προσπάθεια υπήρξε **ο Αριστείδης Οικονόμος** μετά την ανάληψη των καθηκόντων του ως Εισαγγελέας του Εφετείου Αθηνών το 1875, οπότε και προχώρησε στην έκδοση μηνιαίας εφημερίδας, της «Εφημερίδας των Φυλακών», από όπου και διεξήγαγε συνεχή αγώνα για την αναμόρφωση των ελληνικών φυλακών.
- ◆ Οι πρώτες σοβαρές μεταρρυθμίσεις έλαβαν χώρα επί **Νικολάου Δημητρακόπουλου** ως Υπουργού Δικαιοσύνης από το 1910, με τη θεσμοθέτηση στην Ελλάδα, για πρώτη φορά, **πλήθους προοδευτικών θεσμών** (επί εγγυήσει απόλυση προφυλακισμένων, αναστολή εκτέλεσης, μετατροπή μικρών ποινών σε χρηματικές και υφ' όρων απόλυση), με την κατάθεση του Σχεδίου Νόμου «περί οργάνωσης των φυλακών του Κράτους» (με σκοπό τη βαθμιαία ανέγερση νέων κτιρίων φυλακών & την εισαγωγή σωφρονιστικού συστήματος).

- ◆ Δυστυχώς, έως και την περίοδο πριν από το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, η κατάσταση των φυλακών δεν παρουσίασε καμία βελτίωση αφού, ενόσω οι συνθήκες διαβίωσης παρέμεναν άθλιες, η νομοθεσία που θεσπίστηκε από την εποχή του Δημητράκου δεν εφαρμόστηκε στην πράξη, ενώ παράλληλα χορηγήθηκαν αδικαιολόγητα πολλές χάριτες και αμνηστίες.

➤ Ποινική Καταστολή στη Μεταπολεμική Περίοδο

❖ Το σύγχρονο σύστημα των Ποινικών Κυρώσεων

1. Κύριες Ποινές

- ◆ Ποινές Στερητικές της Ελευθερίας: Διακρίνονται δε σε **Συνήθεις και Ιδιάζουσες**.

- Συνήθεις είναι, κατά αντιστοιχία προς την «τριχοτόμηση» των εγκλημάτων (ΠΚ 52) η **Κάθειρξη** (ισόβια ή πρόσκαιρη διάρκειας 5-20 ετών), **Φυλάκιση** (10 ημέρες έως 5 έτη) και η Κράτηση (10 ημέρες έως 1 μήνας).
- Ως ιδιάζουσες ποινές για ειδικές κατηγορίες εγκληματιών προβλέπονται (1) η «**Κάθειρξη αόριστης διάρκειας**» των καθ' ἑξῆς επικίνδυνων εγκληματιών, (2) **ο περιορισμός αόριστης διάρκειας σε ψυχιατρικό κατάστημα** των επικινδύνων εγκληματιών μειωμένου καταλογισμού (με βάση το ΠΚ 36) και (3) **ο περιορισμός σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Ανηλίκων που δεν έχουν συμπληρώσει το 13^ο έτος της ηλικίας τους**.
- Ιδιάζουσα περίπτωση συνιστά η «Αόριστη Κάθειρξη», η οποία επιβάλλεται στις περιπτώσεις των καθ' ἑξῆς και ιδιαίτερα επικίνδυνων εγκληματιών και η οποία έχει ορισμένες ιδιαιτερότητες (ΔΕΝ ΕΠΕΚΤΑΘΗΚΑΜΕ).

- ◆ Χρηματικές Ποινές:

- Καλούνται έτσι όταν επιβάλλονται για κακουργήματα και πλημμελήματα (το κατώτατο όριο είναι €150 και ανώτατο όριο €15.000). Στα πταίσματα επιβάλλεται «πρόστιμο». Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι μπορεί να αυξάνουν τα ως άνω όρια χρηματικών ποινών.
- Μπορεί να προβλέπεται ως κύρια ποινή (ΠΚ 57) και ειδικότερα είτε ως αυτοτελής ποινή, είτε ως σωρευτική (πλάι δηλαδή σε ποινή στερητική της ελευθερίας) **είτε ως εναλλακτική**
- Προσοχή! Η χρηματική ως εναλλακτική ποινή πρέπει να διακρίνεται από τη χρηματική ποινή που επιβάλλεται ως εναλλακτικός τρόπος έκτισης της κύριας στερητικής της ελευθερίας ποινής, στις περιπτώσεις που ο δράστης δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να λάβει «αναστολή», οπότε το Δικαστήριο έρχεται και μετατρέπει την ποινή του σε χρηματική. Πρόκειται στην ουσία για μία νομοθετική επιλογή στο πεδίο της αντιεγκληματικής πολιτικής που συνοδεύεται από αρκετά πλεονεκτήματα, αλλά και σοβαρά μειονεκτήματα, που μεγεθύνονται από τη σημερινή πρακτική, στο πλαίσιο της οποίας έχουν εκφυλισθεί σε ένα φοροεισπρακτικό μηχανισμό, αφού κατά την επιβολή του ως μέτρου δεν λαμβάνονται συχνά υπόψιν οι ιδιαίτερες περιστάσεις που αφορούν το έγκλημα και το δράστη.

- ◆ Κράτηση σε ειδικό σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων (ΠΚ 51) (ποινή ή μέτρο ασφαλείας???)

2. Παρεπόμενες Ποινές

- ◆ Αποστέρηση Πολιτικών Δικαιωμάτων από την ημέρα απότισης από τον κατάδικο της στερητικής της ελευθερίας ποινής

- Υποχρεωτική σε περιπτώσεις επιβολής ισόβιας κάθειρξης, όπου μιλάμε για διαρκή αποστέρηση.
- Υποχρεωτική και στην πρόσκαιρη κάθειρξη, η διάρκειά της όμως μπορεί να κυμανθεί από 2 έως 10 έτη.

- Επί πλημμελημάτων προβλέπεται μόνο αναφορικά με συγκεκριμένα εγκλήματα βάσει ειδικής ρητής πρόβλεψης στις οικείες διατάξεις του Ειδικού μέρους του ΠΚ (πχ ψευδορκία ή συκοφαντική δυσφήμιση)
- ◆ **Απαγόρευση ασκήσεως επαγγέλματος (67 ΠΚ)**: η εν λόγω παρεπόμενη ποινή δεν εφαρμόζεται στην πράξη. Θα μπορούσε να επιβληθεί λόγω χάρη σε έναν καταδικασθέντα ιατρό ή φαρμακοποιό.
- ◆ **Δημοσίευση της καταδικαστικής απόφασης (68 ΠΚ)**. Αυτεπαγγέλτως από το Δικαστήριο μόνο εάν κρίνεται ότι επιβάλλεται εκ του Δημοσίου Συμφέροντος. Ο κανόνας είναι ότι η παρεπόμενη αυτή ποινή επιβάλλεται κατόπιν αιτήσεως του παθόντος, οπότε κρίνεται εάν αυτό δικαιολογείται από έννομο συμφέρον του.
- ◆ **Δήμευση αντικειμένων που έχουν σχέση με το έγκλημα**: Εδώ η Δήμευση είναι παρεπόμενη ποινή (και όχι μέτρο ασφαλείας) και πλήττει απευθείας το δράστη/ιδιοκτήτη του αντικειμένου.
- ◆ **Απέλαση**: Παρεπόμενη ποινή που όμως δεν αναφέρεται είναι η «απέλαση» του καταδικασθέντος και η «δήμευση», που προβλέπονται ως «μέτρα ασφαλείας»

3. Μέτρα Ασφαλείας

- ◆ **Φύλαξη Ακαταλόγιστων Εγκληματιών σε Κοινά Δημόσια Ψυχιατρικά Καταστήματα (ΠΚ 69)**: Το μέτρο αυτό επιβάλλεται στους πλήρως ακαταλόγιστους δράστες του ΠΚ 34 ήτοι στους τελούντες υπο «νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών».
 - Έτσι πχ επί κακουργήματος ή πλημμελήματος με επαπειλούμενη ποινή φυλάκισης τουλάχιστον συγκεκριμένου αριθμού μηνών (πχ ΠΚ 310 βαριά σωματική βλάβη, έγκλημα για το οποίο προβλέπεται φυλάκιση τουλάχιστον 2 ετών). Προηγείται η ψυχολογική αξιολόγηση του δράστη δια ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης. Σημειωτέον ότι η δια βουλεύματος παραπομπή σε φύλαξη σε ψυχιατρικό κατάστημα θεωρείται «απαλλακτικό βούλευμα»!! Σε αντίθετη περίπτωση το μέτρο αυτό ασφαλείας θα διαταχθεί από το Δικαστήριο με βάση το ΠΚ 69.
 - Ο χρόνος παραμονής στο ψυχιατρικό κατάστημα δεν καθορίζεται εκ των προτέρων (ΠΚ 70 «όσο χρόνο το επιβάλλει η «δημόσια ασφάλεια», έννοια βέβαια προσφερόμενη για επικίνδυνες αξιολογήσεις). Λίγα λόγια επί της διαδικασίας απόλυσης μετά την τριετία (ΠΚ 70 §3). Αυτά που ελέγχει το δικαστήριο στην πράξη είναι η επικινδυνότητα του δράστη και κυρίως το κατά πόσο έχει ένα ασφαλές-σταθερό οικογενειακό περιβάλλον αποδοχής του, που θα εγγυάται την περιβολή του με ηρεμία και θα περιορίζει τον κίνδυνο νέων εγκλημάτων, γεγονός το οποίο θα δημιουργούσε μεγάλη φασαρία στην κοινή γνώμη.
- ◆ **Εισαγωγή σε Θεραπευτικό Κατάστημα των τοξικομανών & αλκοολικών (ΠΚ 71)**: ΔΕΝ ΕΦΑΡΜΟΖΕΤΑΙ
- ◆ **Απαγόρευση ή Περιορισμός διαμονής (ΠΚ 73)**: ΔΕΝ ΕΦΑΡΜΟΖΕΤΑΙ ως αντισυνταγματικό. Μόνο αναφορικά με «ενδοοικογενειακή βία» ή άλλους ειδικούς ποινικούς νόμους. Ως μέτρο, παρόλο που προσομοιάζει με ασφαλιστικά μέτρα, επιβάλλεται αυτεπαγγέλτως
- ◆ **Απέλαση (ΠΚ 74)** (αφορά μόνο αλλοδαπούς υπηκόους τρίτων κρατών).
 - Δεν πρόκειται για παρεπόμενη ποινή, αφού έχει καταργηθεί ως τέτοια. Είναι, λοιπόν, στη διακριτική ευχέρεια του Δικαστηρίου, ανάλογα και με την οικογενειακή κατάσταση & τις συνθήκες στο Κράτος υποδοχής.
 - Μπορεί να ιδωθεί και ως διοικητικό μέτρο.
- ◆ **Δήμευση (ΠΚ 76)**: Η δήμευση μπορεί να επιβάλλεται είτε ως οιονεί παρεπόμενη ποινή είτε ως μέτρο ασφαλείας (άρα χωρίς καταδικαστική απόφαση). Ως μέτρο ασφαλείας επιβάλλεται πχ αναφορικά με την κυκλοφορία παραχαραγμένων χαρτονομισμάτων χωρίς υπαιτιότητα του «δράστη» οπότε και το παραχαραγμένο χαρτονόμισμα κατάσχεται και δημεύεται. Ως παρεπόμενη ποινή επιβάλλεται λ.χ. επί

λαθρεμπορίου. Ως μέτρο ασφαλείας μπορεί να επιβληθεί και επί παραβάσεων που αφορούν την πνευματική & βιομηχανική ιδιοκτησία (βλέπε προϊόντα-«μαϊμούδες»).

4. Ποια η βασική διαφορά μεταξύ μέτρων ασφαλείας και ποινών

- ◆ Τα μέτρα ασφαλείας θεωρούνται ως απαλλακτικά μέτρα και ισοδυναμούν με αθωωτική απόφαση.
- ◆ Οι ποινές είναι συγκεκριμένης διάρκειας. Αντίθετα, τα μέτρα ασφαλείας μπορούν να επιβάλλονται χωρίς εκ των προτέρων
- ◆ Τα μέτρα ασφαλείας επιβάλλονται επί τη βάσει του νόμου που ισχύει κατά το χρόνο της εκδίκασης. Αντίθετα, ως προς τις ποινές ισχύουν οι θεμελιώδεις αρχές του Ποινικού Δικαίου.
- ◆ Τα μέτρα ασφαλείας που δεν εκτελέστηκαν δεν παραγράφονται.

5. Μέτρα Ασφαλείας και Ανηλικοί δράστες

- ◆ Προβλέπονται ειδικά μέτρα για τους ανηλίκους που τελούν αξιόποινες πράξεις
- ◆ Τα μέτρα αυτά είναι **αναμορφωτικά** (πχ θέση του ανηλίκου υπό την επιμέλεια κατάλληλων προσώπων ή φορέων και κοινωνικής εργασίας) **ή θεραπευτικά**, έπειτα από διάγνωση & γνωμοδότηση εξειδικευμένων επιστημόνων (πχ παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος) και **επιβάλλονται κατ' αποκλειστικό τρόπο για τους ανηλίκους 8-13 ετών που λογίζονται ακαταλόγιστοι**.
- ◆ Για τους ανηλίκους 13 ετών και πάνω απειλείται διαζευκτικά η επιβολή των ως άνω αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων και η ποινή του περιορισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, που είναι ποινικά σχετικώς υπεύθυνοι.
- ◆ Το Δικαστήριο ανά τακτά χρονικά διαστήματα ελέγχει την εφαρμογή των εν λόγω αναμορφωτικών μέτρων, οπότε και, επί τη βάσει των ΠΚ 124-125, μπορεί να τα μεταβάλλει ή να τα άρει.
- ◆ Κάποτε ο ποινικός σωφρονισμός αντιμετωπιζόταν ως μέτρο ασφαλείας. Κι αυτό μέχρι το 2010, οπότε και ψηφίσθηκαν δύο νομοθετήματα που σηματοδοτούν μία μετάβαση από το «προνοιακό πρότυπο» στο «δικαιϊκό πρότυπο». Μέχρι τότε ετίθετο από το Δικαστήριο, με βάση το νόμο, ένα πλαίσιο ποινής (κατώτατο και ανώτατο όριο) αλλά όχι εκ των προτέρων καθορισμένη από το Δικαστήριο ποινή. Πλέον, επιβάλλεται ποινή **με συγκεκριμένη εξαρχής διάρκεια**. Πλέον στον ποινικό σωφρονισμό ανηλίκων προέχει η ειδική πρόληψη και όχι ο γενικοπροληπτικός χαρακτήρας της ποινής. Τα αυτά μπορούν να υποστηριχθούν και για τα αναμορφωτικά μέτρα (μέτρα δηλαδή ασφαλείας).

6. Ειδικότεροι Σωφρονιστικοί Θεσμοί και Ρυθμίσεις: Εντός του συστήματος ποινικών κυρώσεων του ΠΚ, εντάσσονται και ορισμένοι ειδικότεροι σωφρονιστικοί θεσμοί & ρυθμίσεις **με κοινό τους γνώρισμα την μερική ή ολική αποτροπή εγκλεισμού του καταδικαζόμενου σε σωφρονιστικό κατάστημα**.

- ◆ **Μετατροπή ποινών κατά της ελευθερίας σε χρηματικές** (υποχρεωτική ή δυνητική): Η μετατροπή είναι **απολύτως υποχρεωτική** για ποινές μέχρι ενός έτους, **κατά κανόνα χορηγούμενη** για ποινές 1-2 έτη (για μη υπότροπους εγκληματίες) και **μόνο κατ' εξαίρεση** χορηγούμενη για ποινές 2-3 έτη.
- ◆ **Περαιτέρω μετατροπή ποινών μεγαλύτερων του ενός μηνός σε παροχή κοινωνικού έργου**, αν το ζητεί ή το αποδέχεται ο κατάδικος
- ◆ **Αναστολή Εκτέλεσης Ποινής** (υποχρεωτική ή δυνητική): είναι **σχεδόν υποχρεωτική** για ποινές μέχρι 2 έτη (για όσους δεν έχουν καταδικασθεί αμετακλήτως σε ποινή στερητική της ελευθερίας μέχρι 6 μηνών), και **δυνητική** είτε **(α) υπό όρους** για ποινές 2-3 ετών είτε **(β) υπό την επιμέλεια & επιτήρηση επιμελητή κοινωνικής αρωγής** για ποινές 3-5 έτη.

- ◆ **Αναστολή (κατά κανόνα) Εκτέλεσης απόφασης η βουλεύματος, όταν αυτό προσβάλλεται με ένδικα μέσα.**
- ◆ **Αποφυλάκιση καταδικασθέντος νωρίτερα** στις περιπτώσεις που (1) **τυγχάνει ευεργετικού υπολογισμού της ποινής του**, εφόσον παρέχει εργασία ή συμμετέχει πρόγραμμα κατάρτισης ή επαγγελματικής εκπαίδευσης, (2) **του δίνεται «χάρης», μετατροπή ή μετριασμός της ποινής & αμνηστία** από τον ΠτΔ για πολιτικά εγκλήματα και, τέλος, (3) **του χορηγείται υφ' όρων απόλυση, αποφυλάκιση δηλαδή έπειτα από έκτιση των 2/5 ή 3/5 ή τουλάχιστον 20 ετών** (αντίστοιχα για ποινή φυλάκισης, πρόσκαιρης και ισόβιας κάθειρξης) **και υπό τον όρο να μην καταδικασθεί εκ νέου** σε ποινή φυλάκισης άνω των 6 μηνών, για έγκλημα δόλου, ή και να συμμορφωθεί με ορισμένες υποχρεώσεις που θα του επιβληθούν από το αρμόδιο όργανο.
- ◆ Σε κάθε περίπτωση, οι συνέπειες από την απαγγελία μίας καταδικαστικής απόφασης, ακόμη και εάν αυτή δεν εκτιθεί, μπορεί να συνοδεύουν το άτομο σε όλη του τη ζωή, εξαιτίας **του θεσμού του Ποινικού Μητρώου** στο οποίο, πράγματι, εγγράφονται και η χάρη, η αμνηστία, η παραγραφή της απόφασης ή της ποινής που επήλθε με ειδική απόφαση, η υπό όρο αναστολή ή η υπό όρο απόλυση, η μεταβολή ή άρση ασφαλιστικού μέτρου κ.ο.κ.
- ◆ Αντίστοιχα, με το θεσμό του Ποινικού Μητρώου, εμπόδια στην ομαλή κοινωνική επανένταξη και ανεύρεση εργασίας (ιδιαίτερα για νεαρά άτομα που έχουν καταδικασθεί) ορθώνει **ο θεσμός της «εγκληματολογικής σήμανσης»**, με τη λήψη δακτυλικών αποτυπωμάτων κλπ.

➤ Η Διεθνής Κίνηση για τον Εξανθρωπισμό του Ποινικού Δικαίου

1. Οι διακηρύξεις για τα δικαιώματα του Ανθρώπου

- ◆ Έπειτα από τις σκληρές εμπειρίες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το ενδιαφέρον για τον εγκληματία άνθρωπο (στροφή που έχει γίνει ήδη με το κίνημα της Ιταλικής Θετικής Σχολής) αποκτά ένα καινούριο περιεχόμενο: αντιμετωπίζεται ο άνθρωπος ως φορέας πολιτιστικών αξιών, ο οποίος διακατέχεται από υπευθυνότητα και κοινωνική συνείδηση.
- ◆ Το 1948 υιοθετείται στο πλαίσιο του ΟΗΕ από τα Κράτη-Μέλη του η «Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το 1950, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, Η ΕΣΔΑ. Και τα δύο κείμενα, το πρώτο με πιο απόλυτο τρόπο, δίνουν οπωσδήποτε το μέτρο της νέας αυτής ανθρωπιστικής κατεύθυνσης.

2. «Φιναλιστική» Θεωρία του Χανς Βέλτσελ (1904-1977)

- ◆ Η «θεωρία της πράξης ως σκόπιμης δράσης» αφορά προπάντων **στη θεώρηση των επιτακτικών και απαγορευτικών κανόνων δικαίου επί τη βάση ότι ο νόμος απευθύνεται στον άνθρωπο ως υποκείμενο** (όχι ως αντικείμενο καταναγκασμού), ικανό να ανταποκριθεί στις επιταγές του.
- ◆ Για την αξιολόγηση, λοιπόν, των ανθρωπίνων πράξεων και τη συνακόλουθη διαμόρφωση των κυρώσεων απαιτείται (Α) να γίνουν κατανοητοί οι μηχανισμοί που προσδιορίζουν τις πράξεις της ανθρωπίνης βούλησης και (Β) να γίνουν αντιληπτές οι αμοιβαίες σχέσεις ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικοηθικές τάξεις, που επιδρούν στην κανονικότητα της ηθικά και νομικά σημαντικής συμπεριφοράς («τρέχα γύρευε»)

3. «Νέα Κοινωνική Άμυνα» του Μαρκ Ανσέλ (1902-1990)

- ◆ Στη θεωρία αυτή ο άξονας του ενδιαφέροντος μετατίθεται στη θεώρηση των κυρωτικών κανόνων δικαίου και στη μεταχείριση των κρατουμένων. **Στη βάση της θεωρίας του Ανσέλ βρίσκεται η προσπάθεια κατανόησης του εγκλήματος ως «κοινωνικοατομικού φαινομένου».**
- ◆ Επιδιώκεται η προστασία τόσο της κοινωνίας όσο και του ατόμου **μέσα από την αντικατάσταση της ανταποδοτικής ποινής με μία ποινική μεταχείριση εξατομικευμένη**, ώστε να προληφθεί η διάπραξη νέων εγκλημάτων.

- ◆ Μέσο πραγματοποίησης του **σκοπού της κοινωνικής επανένταξης του εγκληματία** θεωρείται η **ενεργοποίηση όλων των καλών πλευρών του ατόμου και η αναζήτηση και ενίσχυση του αισθήματος της ηθικής του υποχρέωσης**, εξετάζοντας ξεχωριστά την κάθε περίπτωση και επιβάλλοντας μέτρα ανάλογα με αυτήν, που δεν θα υπερβαίνουν, όμως, ποτέ τα όρια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της αρχής της νομιμότητας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- ◆ Αντιδιαστέλλεται, έτσι, η θεωρία της «νέας κοινωνικής άμυνας» (Α) προς το σύστημα των Ιταλών Θετικιστών με τη μηχανιστική και πολλές φορές απάνθρωπη διαμόρφωση των κυρώσεων με βάση την κατηγοριοποίηση των εγκληματιών και (Β) προς τον άτεγκτο δυαδισμό ποινών και μέτρων ασφαλείας, πρεσβεύοντας ότι δεν πρέπει να αντιδιαστέλλονται μεταξύ τους με δογματικό τρόπο, αλλά να χρησιμοποιούνται εναλλάξ, ανάλογα με τις ανάγκες της προσωπικότητας του κάθε δράστη.
- ◆ Κριτική: Η σύγχυση ποινών και μέτρων ασφαλείας, έτσι ώστε να καταλήγει η μεταχείριση του εγκληματία να υπόκειται σε γενικά και, πολλές φορές, αυθαίρετα κριτήρια (όπως η επικινδυνότητα), καθώς και το γεγονός ότι καθίσταται αδύνατος ο εκ των προτέρων προσδιορισμός της απειλούμενης ποινής, είναι αποτελέσματα της θεωρίας αυτής που δύσκολα μπορούν να θεωρηθούν συμβατά με τη διακηρυκτική της αρχή για σεβασμό στην αρχή της νομιμότητας.

4. Οι Στοιχειώδεις Κανόνες για τη μεταχείριση των κρατουμένων:

➤ **Η κατάσταση στην Ελλάδα: Η ελληνική σωφρονιστική νομοθεσία και η εφαρμογή της.**

1. Η διαδρομή μέχρι τον Σωφρονιστικό Κώδικα του 1999:

- ◆ Στην Ελλάδα, το Νοέμβριο του 1966 καταρτίσθηκε, δημοσιεύθηκε και κατετέθη στην Βουλή για ψήφιση « Σχέδιο Σωφρονιστικού Κώδικα, Εκτελέσεως των Ποινών και Ασφαλιστικών Μέτρων», το οποίο έλαβε τελικά νομοθετική ισχύ, αλλά χωρίς καμία τροποποίηση από την επακολουθήσασα στρατιωτική κυβέρνηση, η οποία, πάντως, όχι μόνο δεν το τήρησε στην πράξη, αλλά με εγκυκλίους της κατήργησε σημαντικές διατάξεις του.
- ◆ Οι προσπάθειες που αναλήφθηκαν έκτοτε για την μεταρρύθμιση ή αντικατάσταση του Σωφρονιστικού κώδικα, απέληξαν στη συγκρότηση μία Ομάδας Εργασίας, η οποία μετεξελίχθηκε σε προπαρασκευαστική επιτροπή, το 1984, η οποία και εκπόνησε Σχέδιο του Κώδικα βασικών κανόνων για την Μεταχείριση των Κρατουμένων. Το σχέδιο αυτό κυρώθηκε με νόμο το 1989 και ίσχυσε για περίπου 10 χρόνια μέχρι τη θέση σε ισχύ το Σωφρονιστικού Κώδικα του 1999. Ως προς τον «ΚωδΜΕΚ» σημειώνεται ότι αποτέλεσε ένα θετικό βήμα προς την κατεύθυνση του «ανοίγματος της φυλακής» σε συμμόρφωση με το πνεύμα –όχι πάντα και το γράμμα- των κανόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1973 (όχι και του 1987, τους οποίους δεν πρόλαβε να λάβει υπόψη του). Σκοπός των ποινών κατά της ελευθερίας ήταν η αγωγή και η κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων. Παράλληλα με τη διακήρυξη μεγαλεπήβολων στόχων (όπως διασφάλιση σεβασμού της αξιοπρέπειας του ανθρώπου) ετίθετο η επιφύλαξη της εξασφάλισης της ομαλής λειτουργίας των καταστημάτων κράτησης με λήψη των εκάστοτε αναγκαίων μέτρων. Εισήγαγε επίσης το Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών, προκειμένου να διασφαλίζονται καλύτερα τα δικαιώματα των κρατουμένων, χωρίς όμως να ρυθμίζεται ο θεσμός αυτός στις λεπτομέρειες του. Η εργασία των κρατουμένων, τέλος, χωρίς να καθίσταται δικαίωμα, αποσυνδεόταν πάντως από τον παλαιότερο ηθικοπλαστικό ή και τιμωρητικό χαρακτήρα και εντασσόταν, όπως και η αγωγή, στην προσπάθεια επίτευξης του σκοπού της κοινωνικής επανένταξης, ενώ προβλεπόταν και κάποιας μορφής συμμετοχή των κρατουμένων στις σχετικές διαδικασίες.

2. Ο ισχύον Σωφρονιστικός Κώδικας του 1999:

- ◆ Δεν διακηρύσσει πλέον κάποιον συγκεκριμένο σκοπό της σωφρονιστικής μεταχείρισης, προβλέποντας πάντως τη διασφάλιση του **σεβασμού της ανθρώπινη αξιοπρέπειας** και την ενίσχυση του **αυτοσεβασμού και της κοινωνικής ευθύνης των κρατουμένων**.

- ◆ Έντονη την παρουσία της διατηρεί και η ιδέα της κοινωνικής επανένταξης (διαφορετική από την ιδέα της αναμόρφωσης), με την παροχή δυνατότητας στους κρατούμενους για εκπαίδευση, εργασία και συμμετοχή σε προγράμματα.
 - ◆ Γενικότερα, καθιερώνει τις **αρχές της νομιμότητας και της ισότητας** κατά τη μεταχείριση, ενώ ρητή αναφορά γίνεται και στην **απαγόρευση διακρίσεων**.
 - ◆ Από τις διατάξεις του ενδιαφέρον παρουσιάζουν (1) η πρόβλεψη για την άσκηση του δικαιώματος ψήφου των κρατούμενων, που δεν έχουν στερηθεί τον πολιτικών του δικαιωμάτων, (2) η απαγόρευση διενέργειας πειραμάτων εις βάρος του, ακόμη και με τη συναίνεση τους, (3) η οργάνωση της κοινωνικής τους ασφάλισης, (4) η διαμόρφωση μέτρων για τη διατήρηση και ανάπτυξη των ικανοτήτων τους, (5) η οργάνωση της μετασοφρονιστικής μέριμνας, καθώς και (6) η διατήρηση ορισμένων γενικά αποδεκτών ρυθμίσεων του προϊσχύσαντος «ΚωδΜΕΚ», όπως τροποποιήθηκε, και ιδίως η ημιελεύθερη διαμονή, η τμηματική έκτιση της ποινής, η άδειες και η κοινωφελής εργασία.
 - ◆ Το νομοθετικό πλαίσιο της ρύθμισης της κατάστασης των κρατούμενων συμπληρώνεται πλέον από (Α) **τον Εσωτερικό Κανονισμό που διέπει τη λειτουργία των δικαστικών και των κλειστών φυλακών και (β) τον αντίστοιχο Κανονισμό που αναφέρεται στη λειτουργία των Ειδικών Καταστημάτων Κράτησης Νέων**. Οι εν λόγω Κανονισμοί αναδιαρθρώνουν συστηματικά το περιεχόμενο του «ΣΚ» και επιχειρούν να επανακαθορίσουν τους όρους λειτουργίας των φυλακών (α) με την εξισορρόπηση μεταξύ της νομική και της πραγματικής θέσης των κρατούμενων και (β) με τη θέσπιση κανόνων για την ομοιόμορφη οργάνωση των δραστηριοτήτων τους, (γ) με το δραστικό περιορισμό των ευκαιριών για αθέμιτη εκμετάλλευση τους από τους συγκρατούμενους τους ή τρίτους και, τέλος, (4) με την ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών (διοικητικών & δικαστικών). Οι Κανονισμοί αυτοί προσανατολίζουν την μεταχείριση των κρατούμενων **στη δίκαιη εκδίκαση της υπόθεσης τους και στην προσαρμογή τους στο νόμιμο κοινωνικό βίο**, μέσω της παρεχόμενης δυνατότητα συνεργασίας των κρατούμενων με το ειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό (κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι κλπ), για την **σχεδιασμό προγραμμάτων επικοδομητικής μεταχείρισης και της μέριμνας για τη δημιουργική αξιοποίηση του χρόνου κράτησης και την ενίσχυση των δεσμών των κρατούμενων με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον**, ιδίως όσο πλησιάζει η αποφυλάκιση τους. **Βλέπε σχετικά με τις νεότερες εξελίξεις σσ 309-310**
3. **Οργάνωση των Σωφρονιστικών Καταστημάτων:** οι φυλακές του κράτους (καταστήματα κράτησης) διακρίνονται σε τρεις βασικές κατηγορίες: **(1) γενικά «κκ»**, τα οποία διακρίνονται περαιτέρω σε **A Τύπου** (προοριζόμενα για την κράτηση υποδίκων, κρατούμενων για χρέη και καταδίκων σε ποινές φυλάκισης) και **B τύπου** (προοριζόμενα για τον εγκλεισμό όλων των υπολοίπων), **(2) ειδικά** (για νεαρά άτομα έως 21 ετών ή έως 25 για ειδικές περιπτώσεις) και **(3) θεραπευτικά καταστήματα** (για ασθενείς, ψυχασθενείς, τοξικομανείς κλπ).
- Για ορισμένες κατηγορίες κρατούμενων προβλέπεται ότι κρατούνται σε χωριστά τμήματα των «κκ» (υπόδικοι, γυναίκες, όσοι δημιουργούν προβλήματα στη συμβίωση με τους υπόλοιπους κλπ).
 - Κατά βάση, λοιπόν, τα «κκ» διακρίνονται (1) σε δικαστικές και σωφρονιστικές φυλακές (κλειστές & αγροτικές), (2) σε ειδικά καταστήματα κράτησης νέων και (3) σε θεραπευτικά καταστήματα.
 - Από τη μελέτη συγκριτικών δεδομένων προκύπτει το πρόβλημα υπερπλήρωσης των φυλακών ή συνωστισμού των κρατούμενων.
4. **Η εργασία των κρατούμενων**
- εκτός από την **παραγωγή αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων και άρτου στα αγροτικά «κκ» και στην Κεντρική Αποθήκη Υλικού Φυλακών** (όπου αξιοσημείωτο είναι ότι οι κρατούμενοι εργάζονταν εκεί και εκτός του χώρου κράτησης, για τη διανομή άρτου σε αστικό περιβάλλον), **καλύπτουν κυρίως λειτουργικές ανάγκες των φυλακών** (καθαρισμός χώρων,

συντήρηση εγκαταστάσεων, Παρασκευή συσσιτίου) και **πολύ λιγότερο απασχολούνται παραγωγικά εργαστήρια ή κατ' ιδίαν με την κατασκευή χειροτεχνημάτων.**

- Όταν η εργασία προσφέρεται μετά από τοποθέτηση τους σε εγκεκριμένη από το Υπουργείο Δικαιοσύνης θέση εργασίας, ο χρόνος της εκτιμώμενης ποινής μειώνεται με ευεργετικό υπολογισμό των ημερών εργασίας ως ημερών ποινής («**ευεργετικός υπολογισμός ημερών ποινής**»). Επίσης, προβλέπεται **συμβολική αμοιβή** και, για ορισμένες εργασίες σε συνεργεία και παραγωγικά εργαστήρια, **ασφάλιση στο ΙΚΑ από τον κίνδυνο ατυχήματος**. Σημειώνεται πάντως ότι ο αριθμός των «εγκεκριμένων» θέσεων εργασίας είναι πολύ περιορισμένος σε σχέση με τον συνολικό αριθμό κρατουμένων.
- Στις αγροτικές φυλακές και στην «ΚΑΥΦ» (Κεντρική Αποθήκη Υλικού Φυλακών) η εργασία είναι υποχρεωτική, ενώ στις δικαστικές και στις κλειστές φυλακές είναι λίγο πολύ θέμα διαθέσιμων θέσεων και επιθυμίας των κρατουμένων.
- Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, ότι, από το 1984, άρχισε να εφαρμόζεται ένα πρόγραμμα ταχύρρυθμης επαγγελματικής εκπαίδευσης με συνεργασία Υπουργείου και ΟΑΕΔ.
- Τα τελευταία έτη αναπτύσσεται ο θεσμός των «Σχολίων Δεύτερης Ευκαιρίας». Οι κρατούμενοι που ολοκληρώνουν τη διετή φοίτηση λαμβάνουν απολυτήριο γυμνασίου, ενώ έχουν τη δυνατότητα παρακολούθησης λυκειακής εκπαίδευσης και συμμετοχής στις εξετάσεις για εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ως «κατ' οίκον διδασκόμενοι».

5. Μεταχείριση των κρατουμένων:

- ◆ Οι συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές χαρακτηρίζονται από στενότητα χώρου και έλλειψη αυστηρού διαχωρισμού κρατουμένων, κτιριακής λειτουργικότητας, σε οργανικές θέσεις προσωπικού και συστηματικής ιατρικής παρακολούθησης.
- ◆ Προσπάθειες για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης έχουν γίνει μέσω νομοθετικών επεμβάσεων στους θεσμούς της «υφ' όρων απόλυσης» και της προσωρινής κράτησης και μέσω ίδρυσης ή προγραμματισμού ίδρυσης νέων «κκ» ή επέκτασης ήδη υπαρχόντων εγκαταστάσεων.
- ◆ Στις ενέργειες για την αναβάθμιση του επιπέδου διαβίωσης των κρατουμένων εντάσσονται και (1) η κατά καιρούς προκήρυξη διαγωνισμών για τη στελέχωση του προσωπικού των «κκ» με διάφορες ειδικότητες (ενδεικτικά ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, ιατροί, νοσηλευτές, προσωπικό φύλαξης), (2) η αναβάθμιση της «εισαγγελικής εποπτείας» με την τοποθέτηση ανώτερων δικαστικών λειτουργούν (αντιεισαγγελέων εφετών) αρχικά με υποχρεωτικά αποκλειστική και αργότερα με δυνητικά αποκλειστική απασχόληση, (3) η συγκρότηση συλλογικών οργάνων με αρμοδιότητες επί κρίσιμων θεμάτων για τη διαβίωση των κρατουμένων και (4) προσπάθεια για εκπαίδευση και επιμόρφωση των σωφρονιστικών υπαλλήλων.
- ◆ Σημειώνεται ότι ο πληθυσμός των κρατουμένων αυξάνεται στις μέρες μας διαρκώς και έχει προσεγγίσει αριθμό χωρίς προηγούμενο για τα δεδομένα της χώρας μας σε συνθήκες δημοκρατικής ομαλότητας. Παράλληλα, δεν εφαρμόζονται συστηματικά από τα ελληνικά δικαστήρια και τις σωφρονιστικές αρχές «τα εναλλακτικά μέτρα και οι κοινοτικές ποινές», που στόχο έχουν την αποτροπή της περαιτέρω αύξησης του αριθμού των κρατουμένων, ήτοι (1) **η μετατροπή της ποινής φυλάκισης σε χρηματική**, (2) **η απλή υπό όρο αναστολή εκτέλεσης της ποινής**, (3) **η υπό όρο απόλυση από τις φυλακές**, ενώ άλλοι θεσμοί όπως (4) **η τμηματική έκτιση της ποινής**, (5) **η ημιελεύθερη διαβίωση**, (6) **η αναστολή εκτέλεσης της ποινής υπό επιτήρηση** και (7) **η κοινωφελής εργασία** είτε παραμένουν ανενεργοί είτε εφαρμόζονται σπάνια.
- ◆ Συστατικό στοιχείο, από την άλλη, (και) των Ελληνικών Φυλακών αποτελεί η βία και η εκμετάλλευση. Πληθώρα καταγγελιών αναφέρει κακοποιήσεις και ομαδικούς βιασμούς των κρατουμένων. Τα περιστατικά αυτά σε συνδυασμό με την έλλειψη ουσιαστικής απασχόλησης, το συνωστισμό, τη διακίνηση ναρκωτικών και την εκμετάλλευση κρατουμένων από ασυνείδητους δικηγόρους, εξωθούν

τους κρατούμενους σε εξεγέρσεις, ακόμη και με ασήμαντες αφορμές, αλλά ενίοτε με δραματικά αποτελέσματα (ακόμη και θανατώσεις). Στις εξεγέρσεις αυτές η συνήθης απάντηση της Πολιτείας είναι βίαιη καταστολή, αν και τα τελευταία χρόνια (μετά το 1990) υπάρχει η τάση να προηγηθεί ένας ουσιαστικός διάλογος μεταξύ των δύο πλευρών, αναφορικά με τα συνήθη αιτήματα που είναι η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και η μείωση των εκτιμώμενων ποινών ή παροχή χάριτος.

- ♦ Οι κατά καιρούς κινητοποιήσεις των κρατουμένων (που τα τελευταία χρόνια είναι ηπιότερες και παίρνουν τη μορφή αποχής από τα συσσίτια και απεργιών πείνας, με αιτήματα που αφορούν κυρίως τις διαδικασίες ταχείας & εύκολης αποφυλάκισης) και οι αψυχολόγητοι και αντίθετοι στη συνταγματική τάξη περιορισμοί που προβλέπονταν σε ορισμένα νομοθετήματα, **έφεραν ζωντανά στο προσκήνιο την ευρύτερη συζήτηση για τα δικαιώματα των κρατουμένων και την έκταση προστασίας τους από το Σύνταγμα**. Συγκεκριμένα (όπως άλλωστε διακηρύσσει και «ΣΚ») το μόνο συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα που επιτρέπεται να περιορίζεται με τις στερητικές της ελευθερίας ποινής είναι αυτό της προσωπικής ελευθερίας του Σ 5!

- ♦ Επικοινωνία των Κρατουμένων:

- ο Ο «ΣΚ» δείχνει μεγαλύτερη ανθρωπιστική διάθεση αναγνωρίζοντας ότι αποτελεί ζωτική ανάγκη και προβλέποντας σε μεγαλύτερη έκταση **τη δυνατότητα επισκέψεων, την ανταλλαγή επιστολών, την τηλεφωνική επικοινωνία** (το περιεχόμενο της επικοινωνίας προβλέπεται καταρχήν ότι δεν ελέγχεται) **και τις άδειες** (45 ημερών ανά έτος μετά από έκτιση 1/5 ή 2/5 για ναρκωτικά της ποινής), τόσο τακτικές όσο και έκτακτες ή εκπαιδευτικές για κάλυψη άλλων αναγκών.
- ο Προβλέπει, επιπλέον, τη **δυνατότητα προσφυγής** ενώπιον δικαστικών αρχών των κρατουμένων που θίγονται από αποφάσεις οργάνων των καταστημάτων κράτησης που περιορίζουν ή απαγορεύουν την επικοινωνία τους με του ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.
- ο Παρέχεται η δυνατότητα διακοπής της ποινής για την εισαγωγή του κρατουμένου σε νοσηλευτικό ίδρυμα της επιλογής του ή και στο σπίτι του, όταν τούτο υπαγορεύεται από την ανάγκη αποτροπής ανεπανόρθωτης βλάβης της υγείας του.

- ♦ Πειθαρχία: Τα πειθαρχικά παραπτώματα των κρατουμένων **προβλέπονται περιοριστικά** στον Κώδικα και ο έλεγχος για την τέλεση τους καθώς και η τιμώρηση τους διέπονται από την **αρχή της νομιμότητας**.

- ο Για τα βαρύτερα παραπτώματα, όπως ιδίως ομαδική απείθεια ή αντίσταση προβλέπεται η δυνατότητα του αρμόδιου δικαστικού λειτουργού και του διευθυντή-υποδιευθυντή να ζητήσουν τη **συνδρομή της αστυνομίας**.
- ο Διακρίνονται σε **τρεις κατηγορίες, Α, Β και Γ**, κάθε μια εκ των οποίων επισύρει διαφορετικής φύσεως και βαρύτητας κυρώσεις: (1) **περιορισμός σε ειδικό κελί** με καθημερινή επίσκεψη ιατρού, (2) **μεταγωγή** σε άλλο «κκ», (3) 1-30 **βαθμοί ποινής** (οι βαθμοί ποινής λαμβάνονται υπόψη για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς των κρατουμένων όταν αυτοί ζητούν να τους χορηγηθούν «ευεργετικά μέτρα») και (4) **στέρηση της δυνατότητας συμμετοχής σε εργασία ή σε προγράμματα κατάρτισης**.
- ο Όσο μεγαλύτερη είναι η βαρύτητα του πειθαρχικού αδικήματος, άρα και η βαρύτητα του επαπειλούμενου πειθαρχικού μέτρου-κύρωσης, τόσο περισσότερες αυξημένες είναι και οι διαδικαστικές εγγυήσεις που προβλέπει ο Κώδικας υπέρ του εγκαλούμενου κρατουμένου: (1) **δυνατότητα παράστασης δικηγόρου**, (2) **δικαίωμα προσφυγής** σε δικαστική αρχή για κάθε απόφαση του δικαστικού συμβουλίου, (3) **δυνατότητα αναστολής εκτέλεσης** της απόφασης όταν αυτή προβλέπει τον περιορισμό σε κελί κοκ.

6. Κοινωνικές Υπηρεσίες Φυλακών:

- ♦ **Αν και καταρχήν αρμόδιες για την τήρηση ατομικών μερίδων κοινωνικής έρευνας των κρατουμένων**, οι κοινωνικές υπηρεσίες **υπεραπασχολούνται**, κυρίως λόγο υποστελέχωσης τους και

των νόμων που ρυθμίζουν το αντικείμενο τους, με τη γραφειοκρατική διεκπεραίωση υποθέσεων και με παραπομπές κρατουμένων και αποφυλακιζομένων στους ελάχιστους εκτός φυλακής φορείς που προσφέρουν κοινωνικές υπηρεσίες. Αντιθέτως, **υποαπασχολούνται με την ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη των κρατουμένων και την προετοιμασία της αποκατάστασης τους**, κυρίως λόγω ελλιπούς πληροφόρησης για τα δεδομένα της εκτός φυλακής ζωής τους.

- ◆ Η μεταχείριση των κρατουμένων συνίσταται τελικά στη **στοιχειώδη διαχείριση των υποθέσεων τους, συχνά μάλιστα μόνον κατόπιν εκδήλωση σχετικού ενδιαφέροντος και πρωτοβουλίας από τους ίδιους τους κρατούμενους** (τέτοια ζητήματα είναι οι μεταγωγές για οικογενειακούς λόγους, οι τοποθετήσεις σε εγκεκριμένες θέσεις εργασίας, η χορήγηση αδειών και η κατ' εξαίρεση έγκριση επισκεπτηρίου από άτομα που δεν ανήκουν στο στενό οικογενειακό κύκλο).
- ◆ Τα **κριτήρια** δε που αξιοποιούνται από τα κατά περίπτωση αρμόδια όργανα των «κκ» ανάγονται στη λειτουργική ευρυθμία των φυλακών με παράλληλη εξυπηρέτηση ορισμένων αναγκών των κρατουμένων: (1) η προσαρμογή στους κανόνες διαβίωσης της φυλακής και η εν γένει σύννομη συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της κράτησης, (2) το ενδιαφέρον του για τοποθέτηση σε εργασία και η εργατικότητα τους όταν τοποθετηθούν, (3) η αποχή από ενέργειες που διαταράσσουν την ομαλή καθημερινότητα, (4) ο χρόνος της ποινής που έχουν ήδη έκτιση και ο χρόνος που απομένει έως την πιθανή αποφυλάκιση, (5) η συνέπεια των κρατουμένων στην τήρηση υποχρεώσεων που είχαν αναλάβει στο παρελθόν κατά τη χορήγηση αδειών, (6) το ποινικό τους ιστορικό, (7) η οικογενειακή κατάσταση και η ύπαρξη υποστηρικτικού περιβάλλοντος και (8) η κατάσταση της υγείας τους.

7. Ειδική Πρόληψη & Κοινωνική Επανένταξη:

- ◆ Ορισμένοι θεσμοί που παραδοσιακά είναι προσανατολισμένοι στην ειδική πρόληψη και την κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων έχουν **μεταλλαχθεί** με νομοθετικές παρεμβάσεις σε **μηχανισμούς απλής διευκόλυνσης της πρόωρης αποφυλάκισης** (πχ απόλυση υπό όρο), οπού γίνεται απλή διεκπεραίωση υποθέσεων (τυπική εκτός εάν υπάρχουν στοιχεία που εκτιμώνται αρνητικά για τον κρατούμενο, όπως «κακή ή προσχηματικά καλή» διαγωγή του).
- ◆ Άλλοι θεσμοί, όπως οι εκπαιδευτικές άδειες και η ημιελεύθερη διαβίωση για εργασία (θεσμοί προωθητικοί της βελτίωσης εκπαιδευτικών γνώσεων και επαγγελματικών δεξιοτήτων), παραμένουν ανεφάρμοστοι στην πράξη, ελέω ελλείψεως πολιτικής βούλησης και υποδομών, αλλά και διότι θεωρούνται «χαριστικοί».
- ◆ Με πιο συγκροτημένο τρόπο επιχειρείται η ένταξη/επανένταξη των κρατουμένων μετά την αποφυλάκιση, **με προσπάθεια του Ο.Α.Ε.Δ, με προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης και υποστήριξης των προσπαθειών επαγγελματικής αποκατάστασης**, μέσω των οποίων δυστυχώς προσφέρεται περιορισμένη –και συχνά επιλεκτική ή συμβολική– κάλυψη των κρατουμένων. Εκτός από τον ΟΑΕΔ και το προσφάτως δραστηριοποιούμενο Ν.Π.Ι.Δ. «ΕΠΑΝΟΔΟΣ», όλοι οι κρατικοί φορείς μέριμνας για τους αποφυλακισμένους είναι ουσιαστικά, σε ορισμένες περιπτώσεις και τυπικά, ανύπαρκτοι!!
- ◆ Αναβαθμισμένη παρουσιάζεται η λειτουργία **«προγραμμάτων συμβουλευτικής υποστήριξης κρατουμένων»** που αντιμετωπίζουν προβλήματα εξάρτησης.
- ◆ Προς το παρόν οι πρωτοβουλίες που κατατείνουν στην ομαλή επανένταξη των αποφυλακιζομένων παρουσιάζουν, πλην εξαιρέσεων, αποσπασματικότητα, επιλεκτικότητα και έλλειψη συντονισμού, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με την άγνοια, αδιαφορία ή και απροθυμία των κρατουμένων δεν επιτρέπουν αισιόδοξες εκτιμήσεις ως προς το ότι οι αποφυλακιζόμενοι θα πάψουν σύντομα να εμπλέκονται σε δραστηριότητες που τους οδηγούν εκ νέου στο έγκλημα. Στο «μονόδρομο της παρανομίας» όσων κρατούνται στις φυλακές ή αποφυλακίζονται οδηγούν και δικαιοί θεσμοί, όπως το «αποφυλακιστήριο», το ποινικό μητρώο, η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων, η απέλαση, που είναι αντιθετικοί ως προς το αίτημα της κοινωνικής επανένταξης, σε συνδυασμό και με την κοινωνική προκατάληψη που οδηγεί σε αποκλεισμούς.

♦ **Συμπερασματικά (βλ. σσ 324-326)**

8. Μεταχείριση Ανηλίκων

- ♦ Υπάρχει ένα μόνο ίδρυμα αγωγής ανηλίκων στο Βόλο, στο οποίο εισάγονται ανήλικοι 8-18 ετών (α) είτε με απόφαση του Δικαστή Ανηλίκων, λόγω δυσχερειών προσαρμογής και πάντα μετά από αίτηση ή με τη γραπτή συναίνεση των ασκούντων την γονική μέριμνα, (β) είτε μετά από επιβολή του συγκεκριμένου αναμορφωτικού μέτρου από το Δικαστήριο Ανηλίκων.
- ♦ Για τους νεαρούς ενήλικες που προφυλακίζονται ή εκτίουν ποινές ποινικού σωφρονισμού (13-21 ετών) λειτουργούν τρία «Ειδικά Καταστήματα Κράτησης Νέων».
- ♦ Σκοπός της παραμονής ενός ανηλίκου σε κάποιο ίδρυμα αγωγής ή ειδικό «κκ» είναι, σύμφωνα και με τα διεθνώς παραδεδεγμένα, να τύχει μεταχείρισης, η οποία θα βοηθήσει στην ευημερία και την κοινωνική του ένταξη ή επανένταξη.
- ♦ Στη χώρα μας εντούτοις υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις σε επίπεδο επιμόρφωσης, κατάρτισης, δημιουργικής απασχόλησης και μετασοφρωνιστικής μέριμνας και σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, που θα συνέβαλαν στην επίτευξη του ως άνω σκοπού δεν έχουν ενεργοποιηθεί,
- ♦ Σημειώνεται πάντως ότι τα Δικαστήρια Ανηλίκων δεν στέλνουν εύκολα έναν ανήλικο παραβάτη στη φυλακή, οπότε και δεν παρατηρείται πρόβλημα συνωστισμού στα «κκ», εκτός αυτού του Βόλου.

➤ Τάσεις & Προοπτικές (επισκόπηση βασικών ποινικών κυρώσεων στις προηγμένες κοινωνίες): **ΒΛΕΠΕ σελίδες 337-396**